Poštarina plaćena u gotovom.

ŽIVOT

G. XIV. PROSINAC 1933. BR. 10.

Sadržaj

Prof. D. Žanko, Frédéric Ozanam str. 433.
N. Maslać D. I., Jedna stranica naše prošlosti u novome svijetlu str. 447.
I. P. Bock D. I., Kvinto Septimije Florencije Tertulijan str. 457.
Bilješke (Boljševički odgoj u Meksiku, Propovijed gladi, Vjera američke akademske omladine) str. 468.
Književnost str. 472.
Bibliografija str. 475.

IZLAZI U ZAGREBU DESET PUTA NA GODINU.

25535

Uredništvo i uprava »ŽIVOTA«: Zagreb I 147, Palmotićeva 31.
Urednik Karlo Grimm D. I.
Pretplata 50 Dinara. Omladini 30 Dinara.
Pojedini broj 5 dinara.

Frédéric Ozanam

(1813 — 1853)

»Nada sve će koristiti ljudskome društvu, ako oni, koji se brinu, da ga prožmu kršćanskom disciplinom, uzmu *Ozanama* za učitelja i vođu.« Pijo X.

OVE je godine ponovno u svijetlu nove uspomene oživio grandiozni lik sveučilišnoga profesora, učenjaka i glavnog osnivača konferencija sv. Vinka Paulskoga. Mnogi akademici, publiciste, kulturni radnici, socijalni borci i katolički vjernici zaustaviše se s novom ljubavlju i s toplijim interesom pred duševnom veličinom F r é d é r i c a O z a n a m a prigodom 80. godišnjice njegove smrti i 100. godišnjice osnutka konferencija sv. Vinka.* (1833.)

Već su Ozanamovi suvremenici izrekli o njemu mišljenje i, što najviše utvrđuje Ozanamov moralni autoritet, sva se ta mišljenja, pa makar ih izricali ljudi oprečnih principa, slažu i potvrđuju jedno te isto.

Nije se prevario Lacordaire, kad je sutradan po Ozanamovoj smrti napisao: »Poznavao sam malo ljudi našega doba, kojih bi smrt bila izazvala tako iskreno i tako općenito žaljenje.«

Ernest Rénan, njegov učenik, ganut i zadivljen velikim likom svoga staroga profesora na Sorboni zavapi: »Ozanam! Oh, kako smo ga ljubili! Kako je to velika duša!«

V. de la Villemarqué ovako sažima svoj sud: »Ljubio sam ga kao brata, divio sam mu se kao učitelju, štovao sam ga kao sve-

---

* Nepregledna je literatura o Ozanamu i njegovu djelu. Odmah poslije njegove smrti izdadoše njegovi prijatelji značajne životopise i studije. Tako I. J. A m p e r e, sin slavnoga A. M. Ampere-a (1853), L e g a y (1854), H. O. L a c o r d a i r e, proslavljeni dominikanski propovjednik u Notre-Dame (1856., iste godine izlazi i talijanski prijevod), L. C u r n i e r (1888), C. H u i t (1888.), njegov rođeni brat A b b é C h. A l f o n s O z a n a m (1856) i D e L a m b e l (1887). Već 1867. izdaju Nijemac K a r n e r i Irka gdica O' M e e r e K a t h l e e n vanredno bogate životopise na njemačkom i engleskom originalu, a švicarska protestantkinja E. H u m b e r t izvlači iz Ozanamove korespondencije bogato njegovo djelo ljubavi i znanja. Do 1873., dakle u 20. godišnjici smrti, već su izdali treće izdanje »O e u v r e s c o m p l e t e s d' A. F. O z a n a m« u 11 svezaka. A još prije toga »L e t t r e s d e F. O z a n a m« (1867).

Za prvu stogodišnjicu rođenja već je bio izdan golem materijal o Ozanamu, i otada se ređaju Francuzi (L. Baunard, F. Méjecaze, E. Caro, G. Giraud, G. Goyau, O. Lavalette, P. Chaveau i dr.), Nijemci (Buss, Hardy, L. Pfleger, F. Fuchs), Englezi (Fr. Keating, Chesterton), Talijani (Prijevod izabranih pisama, 1920; krasan životopis je napisao papinski nuncij u Berlinu Cezare Orsenigo II ed 1923.)

Ove su godine izdali Francuzi kapitalno jubilarno izdanje »Livre de Centenaire. L' oeuvre d' Ozanam a travers le monde 1883 - 1933« uz suradnju A. Baudrillarta, G. Goyau-a, H. Cochin-a, E. Jordan-a, E. Duthoit-a i dr.

Nijemac H. Auer izdao je tri izdanja Ozanamova životopisa, dok su Talijani: F. P i a n t e l l i, F. B e r r a i A. C o j a z z i, (životopisac Ferrinijev i Frassatijev) izdali svaki po jedno djelo o Ozanamu i o Konferencijama sv. Vinka.

Sve su velike katoličke revije donijele ozbiljne i oduševljene članke o Ozanamu. (»Etudes«, 5. aprila 1933; »Revue de Deux Mondes«, 1. svibnja 1933; »La civilta cattolica«, 17. lipnja, Vol. II. 1933; »Čas« VIII. 1932 - 33.)

ca.«[1] I sam Guizot, koji je više puta afinitetom studija i diferenciranošću religije došao u sukob s Ozanamom, nije mogao, a da mu javno pred jednom sjednicom francuske Akademije ne izrazi poštovanje i pozdravi ga »kao model književnika, kršćanina dostojnog i poniznog, zanosnog prijatelja znanosti i čvrstog uzora vjere.«[2]

Izabrani duhovi njegova vremena traže njegovo prijateljstvo. Chateaubriand mu iskreno čestita kao osamnaestgodišnjem piscu za njegovo djelo (»Réflexions sur la doctrine de Saint Simon«, 1831.). Čestita mu i Lamartine, koji ga poziva u goste i koji ga se sjeća u svome »Cours familier de littérature« ovim riječima: »Ljubili smo ovoga inteligentnog i pobožnog mladića kao prijatelja i oplakivali smo ga.«

Čitava je njegova karijera jedan triumfalni uspon časti i priznanja. Univerziteti su se otimali za njim, akademski krugovi su se ponosili, što ga imaju, najveći i najuvaženiji listovi natjecali su se objelodanjujući njegove spise, ministarstva prosvjete su mu povjeravala naučne misije prvoga reda. Grad Lyon, njegova domovina, ustanovio je naglo katedru trgovačkoga prava na svome fakultetu, samo da je preda njemu. Ali radost im je bila prekratka; godinu dana iza toga Sorbona je otvorila vrata Ozanamu i predala mu katedru strane (danas bismo bolje rekli komparativne) književnosti. Bilo mu je istom 27 godina, a njegova predavanja su pohađali nesamo studenti nego i starci, pače uvaženi književnici, a pariski dnevnici su često stenografirali njegove lekcije.

Popularnost mu je prešla okvir Francuske: l' Accademia Tiberina u Rimu i l' Accademia della Crusca u Firenzi proglasile su ga svojim članom, a isto je učinila još prije njih kraljevska akademija u Bavarskoj. Njegova su djela smjesta prevedena na glavne evropske jezike, a njegova habilitacijska radnja o Danteu bila je još za njegova života prevedena na talijanski četiri puta. A već smo vidjeli, koliko je djela niknulo oko njegova imena odmah iza njegove smrti, i koliko se plemenitih duhova žuri da što temeljitije osvijetli sa svih gledišta njegovo značenje u intelektualnoj i religioznoj historiji moderne Francuske i katoličke Evrope.

Studentsko doba.

Frederikov otac, rođen u Lyonu, borio se u Napoleonovoj vojsci kao kapetan, a kasnije se smjestio u Parizu, gdje se oženio Marijom Nantes, kćerkom jednoga lionskoga trgovca, koja mu je rodila četrnaestero djece, od kojih je jedanaest umrlo u djetinjstvu. Pošto je u Parizu propalo poduzeće, kod kojega je radio, preseli se u Milan i tamo se, premda mu bilo već tridesetišest godina, upisa na medicinu na sveučilištu u Paviji, kamo je odlazio redovito pješke da polaže ispite. U Milanu je postao liječnik i bio neko vrijeme konzervator Ambrozijanske biblioteke, zatim se preselio u Lyon i tamo slovio kao ugledni primarius bolnice, popularan naročito među sirotinjom, koju je liječio besplatno.

Dok je porodica boravila u Milanu, rodio se 23. travnja 1813. Frédéric.[3] Duboko kršćansko shvaćanje Ozanamovih i neka tradicijonalna velikodušnost prema siromasima svakako je povoljno djelovala na njegovu mladu dušu. Poznato je, kako je njegova majka, pobožna i kreposna gospođa, skupljala u Lyonu svako petnaest dana u svojoj kući neke dobre žene i organizirala pomoć bolesnicima i siromasima.[4]

1816. prelazi obitelj u Lyon, gdje mali Frédéric svršava osnovnu i srednju školu pod vodstvom abbé Noirota, kojemu je trajno ostao zahvalan za sretno rješenje mladenačke vjerske krize. Kad je došao u Pariz na sveučilište, imao je veliku sreću baš u tome, što ga je primio na stan slavni fizik Ampère, plemenita ličnost učenjaka i dubokoga vjernika. S njegovim će sinom živjeti u najdubljem prijateljstvu, a ovaj će mu za uzdarje napisati jedan životopis.

Studirao je pravo, ali samo da udovolji očevoj želji, jer je sam izgarao od želje, da se sav preda literaturi i historiji. Bog ga je obilno nadario inteligencijom i srcem, tako da je za kratko vrijeme postigao velike uspjehe i udivljenje kod kolega i profesora. Najpoštovaniji i najpopularniji student bijaše na univerzi Ozanam. »To je izabrani duh,« napisao je njegov profesor iz filozofije abbé Noirot. Makar je profesura i literarni studij bio njegov životni poziv, on sluša oca i savjesno ispunja dužnost, najboljim uspjehom polaže antipatične pravne ispite u 21. godini (1834), a već 1836. predaje dvije doktorske teze i polaže doktorat prava. Čim se oslobodio ovih jurističkih veriga, bacio se svom dušom na literaturu. A kako se i za čitavo vrijeme pravnih nauka mimogred bavio njome, omiljelim Virgilijem i Danteom, i čak polagao neke ispite na filozofskom fakultetu, to već 1839. predaje dvije teze, od kojih jedna obrađuje Dantea, te polaže sa sjajnim uspjehom doktorat filozofije. Prof. Cousin izjavi: »Gospodine Ozanam, nije moguće više znanja od toga.« Lacordaire piše o njima da se ne pamte tako sjajni ispiti, »to nije više bio uspjeh nego objavljenje«.

Čitavo studentsko doba provodi posve povučen od svih razonoda i zabava, u uskom krugu prijatelja, često primajući svete sakramente. »Samo je jedan moj intimni savjetnik, kojega tu imam,

[1] Baunard, F. Ozanam, 585.
[2] Baunard, Op. cit., 583.

[3] Danas ima u Milanu spomen-ploča na kući, u kojoj se Ozanam rodio (ulica S. Pietro all' Orto, br. 16.) i u crkvi sv. Karla, gdje se krstio. I jedna se ulica zove njegovim imenom.

[4] Cezare Orsenigo donosi u biografiji *Federico Ozanam* (1923., str. 26.) anegdotu o Ozanamovim roditeljima, koji su se jednoga dana ne znajući jedan za drugoga susreli kod samrtničke postelje jedne siromašne starice. I muž i žena su naime krenuli od kuće potajno krijući u srcu djelo milosrđa i ljubavi prema sirotinji.

jedini, čija mi mudrost i dobrota mogu nadomjestiti oca i majku« (misli na ispovjednika).[5] Pripovijeda se, da ga je jednom Chateaubriand doveo u nepriliku: »Da li ste bili onomadne u kazalištu?« Ozanam se malko smete, ali iskrenost nadvlada, i on prizna svoju tajnu velikome piscu: »Kad sam polazio iz Lyona, obećao sam majci, da ne ću nikada pohađati kazališta. Chateaubriand ga ganut zagrli: »Zaklinjem vas, da slijedite majčin savjet; tamo ne ćete dobiti ništa, a mogli biste izgubiti mnogo.«[6]

Najvažniji je od svega Ozanamov studentski apostolat. I nehotice je postao vođa jedne akademske grupe, koja je bila spremna braniti svoje vjersko uvjerenje. Duša mu je sva apostolska te okuplja oko sebe najbolje elemente. Odmah je fiksirao taktiku u tri smjera: 1. paralizirati otvorenom i neustrašivom opozicijom napadaje liberalnih profesora, koji su s katedre ignorirali katolicizam; 2. naoružati se znanstveno, specijalizujući se u jednoj naučnoj disciplini, da mognemo kasnije u nauku unijeti kršćansko shvaćanje i 3. udružiti se za uzajamno poticanje u službi vjerskoga apostolata. Tek četvrti mjesec, što je na sveučilištu, Ozanam piše rođaku Falconetu: »Svakiput, kad profesor racionalista udari na objavu, katolici ustaju za odgovor. Ima nas dobar broj, koji smo se za to povezali. Naročito uspijevamo kod g. profesora X.[7] Dva se puta oborio na Crkvu: prviput na papinstvo kao instituciju prošlosti, a drugiput na kler. Naši javno čitani odgovori proizvedoše najbolji učinak. Auditorij je aplaudirao. Ono, što je najvažnije kod svega ovoga, jest — pokazati masi studenata, da se može biti katolik i ljubiti nauku i slobodu.« Sličan, ali još oštriji nastup bijaše kod profesora Jouffroy-a. 1883. piše Ozanam u »T r i b u n e C a t h o l i q u e« — »Kada znanost, sazrela na suncu vjekova, donese svoje plodove, i kad razum pokupi posljednju žetvu, sve istraživanje, svi napori i sva osvajanja razriješit će se u jednoj velikoj interpretaciji objavljenih vjerskih istina...«

Zato je potreban intelektualni apostolat. Pored protesta Ozanam je volio dostojanstvenu afirmaciju na bazi znanosti. 1832. osnovao je »literarnu konferenciju« t. j. posebni znanstveni kružok, u kojemu su »bila otvorena vrata svim mišljenjima«. Najviše su se bavili poviješću i filozofijom, dok im konačno nije abbé Gerbert održao teološki tečaj. Ozanam sretan piše u Lyon: »Konačno je svijetlost zasjala u tminama«.

Iz te »Literarne konferencije« poteći će i »Konferencija karitasa sv. Vinka Paulskoga«, najveće Ozanamovo djelo, ali o tom u posebnom poglavlju.

[5] Cezare Orsenigo, Federico Ozanam, str. 36.

[6] Op. cit., str. 35.

[7] To je bio profesor Letrone, kojega Ozanam iz delikatnosti ne spominje. C. Orsenigo, op. cit., str. 37.

Intelektualni apostolat.

Ozanamu je bilo dvadesetišest godina kad je položio i drugi doktorat. Njegovi sugrađani ga imenovaše profesorom trgovačkoga prava na fakultetu u Lyonu. Tada mu umre otac, a kroz malo mjeseci i majka. Bilo to za Ozanama najkritičnije doba s obzirom na izbor zvanja. Prijatelji su ga i istaknute ličnosti vukli svako na svoju stranu. Montalembert mu je ponudio mjesto suradnika u C o r r e s p o n d e n t - u, Cousin ga je htio privući filozofiji, Lacordaire u dominikanski samostan, gdje se i sam sklonio. Na teškoj raskrsnici »bolne nestalnosti« konačno odlučuje ostati u svijetu.[8]

Ozanam je rođen za katedru. Duboka inteligencija, znanje i živa, uvjerljiva riječ otvorile mu put u Pariz, čak na Sorbonu. Kada je profesor literature, E. Quinet napustio Lyon, Ozanam bi imenovan na njegovo mjesto, ali te iste godine ministar Cousin raspiše natječaj za katedru strane književnosti na Sorboni i sam zamoli Ozanama, da se natječe. Ozanam nije mogao odbiti; makar se trebalo pripraviti u šest mjeseci za golemi program: tri klasične literature i četiri strane (engleska, njemačka, španjolska i talijanska), baci se na posao i pojavi se na natječaju. Blijed i grozničav se pojavio u dvorani, gdje ga čekalo šest kolega, većinom već profesora na najboljim pariskim kolegijima. Iza teške i naporne borbe Ozanam izlazi kao pobjednik. Široko znanje, frapantna erudicija i solidno izrađene pismene radnje pribaviše mu prvu nagradu. U svojoj poniznosti piše prijatelju Lallieru: »Ako sve ovo nije san ili igra slučaja, može se protumačiti samo ovako: Bog mi je dao milost, da nosim kroz tu borbu v j e r u, koja i kad ne traži, da se manifestira, oživljava misao, harmonizira inteligenciju i zagrijava rječitost. Tako ja mogu reći: In hoc vici... U tome vidim znak Božji nada mnom, pravo zvanje; uostalom to su isprosile moje dugogodišnje molitve «[9] Tako se pun apostolskih osnova Ozanam u 27. godini penje 1841. na katedru Sorbone najprije kao docent, a četiri godine iza toga kao redoviti profesor.

Izvanredni bijahu darovi, rječitost, znanje i savjest mladoga predavača. Ozanam je spremao — piše Ampère — svoje lekcije kao benediktinac, a tumačio ih je kao govornik. Poduzima naučna putovanja i cijele sedmice sjedi po bibliotekama. »S njegovih predavanja smo odlazili uvijek jači, skloniji prema svemu, što je veliko, smioniji i oduševljeniji za pothvate budućnosti.« (E. Renan).

U Ozanamu učenjaku neprestano živi apostolska duša. Jednoga je dana našao na Sorboni pismo: »Gospodine, ovaj čas izlazim s vašega predavanja. Nemoguće je ne vjerovati onoga, što se iznosi tako dobro i s toliko srca. Ono, čega ne proizvedoše

[8] 1841. će se oženiti Amalijom Soulacroix, kćerkom rektora lyonske akademije, koja će mu roditi jedinicu Mariju.

[9] Baunard, F. Ozanam, str. 245.

mnoge propovijedi, proizveli ste vi najedamput: učinili ste me kršćaninom...«[10] Kad je' 1847., iza osam mjeseci bolovanja, nastupio opet na katedri, bio je dočekan s takovim jednodušnim i iskrenim aplauzom, da se to pamti u analima Sorbone. Znao je, da iza svećeničke misije nema svetije od odgojiteljeve, a među svim odgojiteljima, da je najmarkantniji utjecaj sveučilišnoga profesora, jer taj formira nazore izabranika intelektualnoga društva. Ozanamova katedra nije bila samo katedra znanosti nego i katedra mudrosti. Opsežan i bogat je Ozanamov naučni rad, (sabran u 11 svezaka). Njegovu pažnju je naročito privlačio srednji vijek, i kolikogod su raznovrsne teme njegova rada, sve se mogu svesti na jednu: povijest kršćanske civilizacije u prvim počecima, t. j. od V. pa sve do XIII. stoljeća. Iako je smrt prekinula veličanstvenu konstrukciju njegove zamisli, od koje nam je ostavio samo vrata i zadnje kolone, ipak je dovoljno, da nas zadivi dubljinom i opsegom književnoga i apologetskoga rada. »La civilisation au cinquième siècle« i »Etudes germaniques: Les Germaines avant le cristianisme (1847.) — La civilisation crétienne chez les Francs (1849.) To su knjige, koje zapravo sadržavaju njegova predavanja. Zatim slijede literarna djela visoke vrijednosti »Dante et la philosophie catholique au XIII siècle« i »Les poètes franciscains en Italie au XIII siècle«. Prvo je zapravo proširena doktorska disertacija, a drugo je plod putovanja po Umbriji 1847. Najprije je u obliku putnih bilježaka objelodanio u »Correspondent-u«, a kasnije pribrano i udešeno za štampu 1852. Svakako jedno od najpopularnijih i ponajboljih Ozanamovih djela, u koje je unio nov entuzijazam i umjetničko shvaćanje franjevačkih ljepota te religijozno i poetski izlio svoju mističku dušu. To djelo je značajno i po tome, što je u njemu Ozanam »prvi u Francuskoj« (Georges Goyau, Ozanam, Flammarion, 1931., 110.) obradio onoga interesantnoga Jacopone de Todi-a i upravo otkrio modernoj Evropi najdragocjenije djelo za upoznavanje autentičnoga portreta sv. Franje Asiskoga, divne Fiorette.

Međutim su najljepše Ozanamove stranice, njegova pisma, koja su sabrana izašla prvi puta 1869. U njima je apostol, apologeta, prijatelj, muž, otac, tješitelj, čuvar, mistik i pjesnik. Nije ni slutio, dok je intimno prelijevao svoje srce u ta prijateljska pisma, da će baš u njima ostaviti katoličkoj Evropi najdragocjeniju baštinu, koja će mu ovjekovječiti ime.[11]

Čitav bi se njegov naučni rad mogao nazvati apostolatom znanosti, jer nije njegova znanost bila samo u harmoniji s vjerom nego i u službi njezinoj. Još kao akademičar za-

[10] C. Orsenigo, op. cit., str. 80.

[11] Dva velika sveska pisama doživjela su u Francuskoj osam izdanja te služe kao najdragocjeniji izvor i ključ za shvaćanje njegove ličnosti.

mišlja apologetsko djelo, kojemu bi htio pokloniti cijeli život i pokazati istinu katoličke vjere na opsežnom komparativnom studiju religije. Ali za to je trebalo cijelo stoljeće istraživanja i analize. Makar je Ozanam morao napustiti ovaj san svoje idealne mladosti, nikada nije prestao koordinirati naučni rad s apostolskim osnovama. Baš zato je jako zavolio povijest, jer je iz nje mogao najobjektivnije crpsti argumentaciju za pozitivni utjecaj kršćanstva u stvaranju evropske kulture uopće. U uvodu spomenute knjige »La Civilisation au Ve siècle« piše: »Ja ne poznam ništa nadnaravnije i što bi moglo bolje očitovati božansko u kršćanstvu, nego što je baš ono spasilo ljudsku misao... Jedinstvena ideja moje knjige jest dokazati, kako je kršćanstvo izvuklo ispod rimskih ruševina i stvorilo novo društvo, sposobno da posjeduje istinu, da čini dobro i da pronalazi lijepo.«

Moderni će, zaneseni minucionoznošću naučne metode, Ozanamove argumente proglasiti previše općenitim, ali moramo istaći da su oni za ono doba historijske nauke bili precizniji i objektivniје izrađeni nego Guizot-ovi i Michelet-ovi o istoj epohi.[12] U jednom izvještaju u Francuskoj Akademiji nazvao je Villemain Ozanama »egzaktnim historikom«, kojemu je tri godine iza smrti za djelo »La Civilisation au Ve siècle« podijeljena prva nagrada za francusku književnost iz zaklade Bordinove.

Takav je bio Ozanamov intelektualni apostolat. Njegova riječ puna znanja, poezije, moralnog auktoriteta padala je u duše i triumfalno ih orijentirala prema Istini.

Ali nije to jedini Ozanamov apostolat. Istom njegov karitativni apostolat će biti onaj, koji će ga do dana današnjega učiniti herojem socijalnoga djelovanja.

Karitativni apostolat i »konferencije« ljubavi.

Ozanam je u Parizu kao akademičar okupio i oživio jedan akademski kružok prijatelja s namjerom da javno diskutiraju o katoličkoj religiji i da na taj način apostolski djeluju na akademičare. Kružok je bio malo šire zasnovan: svaki je mogao slobodno pristupiti i debatirati. Taktika je bila pogrešna, katoličkoj istini i Ozanamu se aplaudiralo mnogo, a nije konvertirao nitko. U žaru disputacije jedne večeri poče Ozanam upravo lirskim poletom veličati socijalno djelovanje kršćanstva kroz vjekove, kad jedan oštri i ljutiti glas zavapi doslovno ovako: »Ozaname, Vi divno i ispravno govorite o prošlosti; u prošlim stoljećima, da, kršćanstvo je napravilo čudesa, ali što radi danas za čovječanstvo? A vi sami, koji se toliko ponosite, da ste katolik, što Vi radite za siromahe? Gdje su djela, koja će nam pokazati istinu vjere, pa da onda konvertiramo?«

[12] Za razvikanoga Michelet-a piše J. Calvet ovako: »Personne aujourd'hui n' ose prétendre que c' est là de l' histoire: c' est du fanatisme lyrique.« Histoire de la littérature francaise, 1924., str. 203.

Ovaj krik, tako ličan i tako tvrd, ošinu Ozanamovu dušu novim svijetlom. Shvatio je, da za obranu i proširenje vjere treba nešto bolje i solidnije od finih govorničkih dokazivanja; shvatio je, da je sv. Vinko Paulski mogao nabrojiti mnogo više velikih konvertita, nego slavni propovjednik Bossuet. Toga dana se u njegovoj duši rodio drugi, uvjerljiviji apostolat, uz apostolat riječi i pera još više apostolat djela.

Treba protivnicima dokazati, da postoji kršćanska charitas, i Ozanam će to pokazati vlastitim primjerom. Providnost je eto jednim ovakovim slučajem skrenula svu aktivnost jednog od najviših intelektualaca tadašnje Francuske p r e m a s i r o m a s i m a. Te je večeri izlazeći iz dvorane čvrsto uhvatio ispod ruke dva intimna prijatelja L a m a c h e - a i D e v a u x - a te im podzdravljajući se zauvijek s bučnim debatama i intelektualnim sastancima šapnuo: Allons aux pauvres! Idimo k siromasima! Sutradan je odmah tumačio ovako: »Saberimo se mi, mladi katolici, u jedno društvo ljubavi i milosrđa. Postići ćemo dvoje: sačuvat ćemo svoju vjeru i otvorit ćemo oči nevjernicima, kad vide blagotvorni utjecaj kršćanstva.«

Kakovi su bili koraci, da se ovaj genijalni prijedlog provede, nije nikada bilo moguće točno precizirati. Prvi članovi, očito ne sluteći grandijoznosti i prevelike važnosti, koju će kasnije poprimiti ova njihova inicijativa, nijesu se mnogo brinuli oko toga, da sakupe kroniku ovih početaka. Čini se, da ipak kod Ozanamova prijedloga nisu bili prisutni L a l l i e r i T a i l l a n d i e r, koje Ozanam kasnije u pismima spominje među najagilnijim osnivačima. Mala je družina svoj naum povjerila direktoru lista T r i b u n e c a t h o l i q u e, g. B a i l l y - u, koji je radi svoga mecenatstva bio smatran od mlade grupe nekim intelektualnim zaštitnikom i ocem. On ih ohrabri i primi se predsjedništva, pače se posavjetova s uglednim župnikom Olivierom, koji će kasnije biti i biskup. Ovaj, inače divna svećenička duša, nastojao je da ih odvrati od toga nauma poznavajući narav noviteta i mladosti, pa im radije svjetovaše, da se prihvate poučavanja zapuštene djece u katekizmu. Ozanam se ne dade smesti te sa svojim društvom poče tražiti različite forme karitativnoga rada u praksi, i dogovoriše se, da će davati pripomoć n e p o s r e d n i m p o h a đ a n j e m s i r o m a h a u n j i h o v i m v l a s t i t i m s t a n o v i m a. Odmah iza dogovora dva Ozanamova prijatelja zgrabiše svaki po po jedan komad drva, što je bilo u sobi, i skrivajući što se bolje moglo pod kaputima, odnesoše ta drva jednoj siromašnoj obitelji u blizini. To je bio prvi pohod k siromasima.

Ustanovna skupština, recimo tako, držala se mjeseca svibnja 1833. — pred sto godina — pod predsjedanjem spomenutoga Bailly-a. Bili su prisutni: L a m a c h e, L e T a i l l a n d i e r, L a l l i e r, C l a v é, D e v a u x i O z a n a m. Sedam prvih članova. Ime novoga društva postalo je tako, što su izbjegavajući ime Kongregacija ili Bratstvo kao posve vjersko, a isto tako i ime

društvo (franc. l' association), što je u ono doba u Francuskoj mirisalo politički, nazvali novo društvo starim imenom njihovih studentskih literarnih Konferencija K o n f e r e n c i j o m k a r i t a s a.

Ime je ponešto literarno, ali treba uzeti u obzir, da je ovaj početni zbor bio od samih studenata, a čovjek uvijek voli, kad može projicirati na svoje djelo malo od vlastite ličnosti.

Glavne linije novoga društva bijahu dakle fiksirane, ali ovim mladim novacima dobročinstva i milosrđa trebalo je pribaviti dva bitna elementa: s i r o m a h e i n o v a c, mislim neko poznavanje siromaha da odmah u početku ne troše na one, koji manje trebaju; a istotako da pribave jednu svotu, koja bi omogućila trajno potpomaganje.

Gospodin im je odmah pomogao. — U cijelom Parizu bila je popularna radi svoje dobrotvornosti sestra R o z a l i j a, starješica jednoga samostana ss. Milosrdnica sv. Vinka. S. Rozalija je odmah shvatila mlade ljude i postala na neki način majkom K o n f e r e n c i j â k a r i t a s a. Uputila ih je na neke obitelji, otvorila im mali kredit i pružila mnogo savjeta i pomoći.

I eto tako je prva konferencija počela djelovati u tišini i tajnosti. Već sam ovaj entuzijazam, kojim je bačeno prvo sjeme, daje nam naslućivati gigantske razmjere budućega stabla. — Sedmero bijaše braće promotora prve karitativne konferencije, i broj je imao svoj mistički čar. Plašili su se povećavati svoj krug, da ne bi s novim ljudima izgubio onu jednodušnost. Lallier je prvi predložio, da prime mladoga konvertitu De La Noue. I tako se teškom mukom otvoriše vrata konferencije. Ozanam dovede jednoga rođaka, pa još dva lyonska studenta. Na koncu godine ih bijaše 15, a na prvom sastanku iza ferija 25. U novoj se godini dogodio važan događaj za konferenciju. Na prijedlog Ozanamov staviše konferenciju pod zaštitu sv. Vinka Paulskoga. Svi članovi korporativno su prisustvovali procesiji 13. ožujka 1834. u Parizu kod prenosa svečevih relikvija.

Sfera djelovanja se proširila: pored pohoda siromasima u kuću pohađali su utamničene i pokušali osnovati patronat za radnike. U studenom 1834. broj upisanih iznosio je već preko stotinu. Svakog utorka su se sastajali, i svaki član je donio po nešto ili iz svoje garderobe ili isprošenog novca. »Postali smo spretni u umijeću otimanja bogatašima za sirotinju.«

Već 16. prosinca Ozanam dijeli konferenciju u tri sekcije, koje su se sastajale skupa jednom u godini. Pojedine sekcije zadržaše ime konferencija, a savez sviju njih se prozva Društvo sv. Vinka Paulskog. Prva konferencija izvan Pariza bijaše u N i m e s u, a 1836. već ih bilo osam, od kojih jedna u Rimu. A 1839. Ozanam piše Lacordaireu: »Malo Društvo sv. Vinka silno je naraslo. Nova konferencija osnovana je na preparandiji i na politehnici. Do godine imat ćemo u Parizu 14 konferencija, isto toliko u provinciji. Ove konferencije predstavljaju oko hiljadu katolika,

željnih da darivaju sebe Bogu i siromasima.« Već 1840. Ozanam piše Veley-u o skupštini svih konferencija u Parizu: »Oko 2000 akademičara bori se u tihoj križarskoj vojni katoličke ljubavi. Primili smo pozdrave iz 50 gradova po Francuskoj.« Pet godina iza toga veseli se Ozanam, što ima oko 5000 članova. 1848. na glavnoj skupštini mogle se registrirati 393 konferencije, od ovih 17 iz Engleske, 16 iz Holandije, 11 iz Kanade. A sam Ozanam je u godini svoje smrti 1853. u govoru , koji je držao konferenciji u Firenci rekao ovako: »U samom Parizu Društvo sv. Vinka broji 2000 članova, koji pohađaju 5000 obitelji, t. j. 20.000 pojedinaca, čitavi kvart siromaha. Po Francuskoj imamo 50 konferencija, a inače ih ima u Engleskoj, Španiji, Belgiji, Americi, čak u Jeruzalemu.« Ozanam tada nije spomenuo Italije, a u njoj je već bilo 10 konferencija.

Kako je rapidno rasao broj, tako su rasle i različite vrste karitativnih institucija bez sistema, slijedeći samo impuls srca i momentane potrebe.

Da nabrojim samo neke grane karitativnoga apostolata još za života Ozanama: 1. Društvo za pripomoć vojnika. 2. Društvo za smještanje djece radničke i seljačke. 3. Patronati za radnike. 4. Društvo za emigrante i siromašne putnike. 5. Pučki sekretarijat za pravne i praktičke savjete. 6. Kuće štednje. 7. Pohodi utamničenicima. 8. Priprava na smrt osuđenih. 9. Sprovodi sirotinje. 10. Pučke knjižnice. 11. Pučke kuhinje. 12. Klimatska lječilišta.

Kroz 100 godina su konferencije sv. Vinka tako narasle, da danas nema države u Evropi, Americi i Australiji, a donekle i u Aziji, u kojoj ne bi djelovala Ozanamova socijalna vojska. Kaošto je duh ljubavi univerzalan, tako je i Ozanamovo djelo općenito. *Jedinstvo* i *raznolikost* — to su dvije karakteristike »*Društva sv. Vinka*«, koje kao centrala djeluje u Parizu i Konferencijama daje punu slobodu u radu i pronalaženju novih savremenih čina djelovanja prema prilikama i potrebama mjesta, a ipak čuva jedinstven duh, cilj i ideal svih konferencija na svijetu.

Današnja statistika je ovakova.[13] 1. *Francuska:* 13. 800 Konferencija 8.000 članova. Godišnje podijeli siromasima 200 milijuna franaka.

2. *Engleska:* 765 Konferencija 8.000 članova.
3. *Irska:* 377 Konferencija 6. 365 članova.
4. *Australija i Nova Zelandija:* 277 Konferencija 5. 454 članova.
5. *Njemačka:* 858 Konferencija 13. 576 članova.
6. *Švicarska:* 101 Konferencija 2000 članova.
7. *Poljska:* 81 Konferencija 1217 članova.
8. *Čehoslovačka:* 71 Konferencija 527 članova.
9. *Belgija* (prije rata): 1.302 Konferencija 19.363 članova.
10. *Holandija:* 431 Konferencija 6.937 članova.
11. *Austrija:* 110 Konferencija 1.763 članova.
12. *Mađarska:* 14 Konferencija 375 članova.
13. *Jugoslavija:* 24 Konferencije 324 člana.

[13] Ovu statistiku donosimo prema »*La vie catholique*«, od 29. travnja 1933., kamo je prenesena iz »*Livre du Centenaire*«, Paris, 1933. (G. Beauchesne)

14. *Italija:* 849 Konferencija 14.266 članova.
15. *Amerika južna i sjeverna:* 112 Konferencija 1.408 članova.

Posebno u *Braziliji:* 2.156 Konferencija 20.500 članova.

Svi religiozni duhovi evropske inteligencije od 1833. do danas bilo kako surađuju na karitativnom djelu Ozanamove koncepcije. Tako u Italiji znamo, da su među članovima »Konferencija sv. Vinka« bili bl. Don Bosco, Silvio Pellico,[14] Contardo Ferrini i njegov otac, a u najnovije doba se pronio glas svetosti mladoga Pier Giorgia Frassati, koji je stvorio čudesa milosrđa u »Konferenciji sv. Vinka« u Torinu. Zna se za kardinala Merciera, da je skupa s članovima »Konferencije sv. Vinka« lično pohađao siromahe.

Za našega dr. Merza znamo također, da je u Parizu bio upisan u jednu Konferenciju. »Siromasi i radnici bijahu njegova najveća briga. Pripadao je udruženju sv. Vinka te se starao za neku oskudnu obitelj, kojoj je često išao u posjete i davao joj od svoje malene studentske stipendije. Na velike blagdane otišao bi ujutro do tih svojih znanaca, da onde s njima pribiva kod sv. Mise i Pričesti. Držim, da ga i tamo sigurno štuju (vénéré).«[15]

Sv. Vinko Paulski i Frederic Ozanam — dva imena, koja će se uvijek u velikoj pjesmi ljubavi prema bližnjemu spominjati skupa kao dvije rime. Obadva Francuzi i osnivači danas svjetskih institucija milosrđa. Dok je u genijalnoj koncepciji sv. Vinka ž e n a zauzela glavno mjesto, jer joj po prirodnom nagnuću bolje odgovara njegovanje i pomaganje, dotle Ozanam u prve redove šalje m l a d o s t, s t u d e n t e, da se neposredno kod tuđe bijede nauče ozbiljno gledati u život. Sam Ozanam je priznavao, da mu je pomaganje siromaha čuvalo vjeru. Ocu Pendoli piše: »Kako je fina lekcija, da se učvrste slabašne duše, pokazati im našega Gospodina nesamo u umjetničkim slikama nego u osobi siromaha! Treba da mladi ljudi saznaju, što je glad, žeđa i zima potkrovlja i podruma.«

Ozanam je unio u pravila Društva sv. Vinka jednu novost, a to je u svrsi samoga društva. Dok je sv. Vinko imao više pred očima siromahe kao takove — rekli bismo p r i m a r n o, Ozanam ima p r i m a r n o pred očima članove Konferencije, a tek onda siromahe. U Priručniku Društva sv. Vinka stoji izrazito pisano: »Konferencije sv. Vinka, kaošto je tisuću puta istaknuto, nemaju za bitnu svrhu pomaganje što većem broju nesretnika. Ako to mogu izvesti, učinit će mnogima najveću utjehu, ali to nije ni dužnost ni bitna svrha njihova postojanja. Glavni i primarni cilj Konferencija jest posvećenje članova individualnom praksom djela milosrđa. Takav cilj se može postići najmanjim brojem i najčešnijim sredstvima istotako kao najobilnijim sredstvima i najvećim brojem.«

[14] »*La Civiltà Cattolica*«, 17 Giugno 1933., str. 545.

[15] Iz pisma gdice J. Michaut. Dr. D. Knievald: *Dr. Ivan Merz*, str. 117.

Dakle pored goleme socijalne funkcije Konferencijama Ozanam utiskuje pečat apologetski i pedagoški.

»Koliko sam puta žalostan ušao u siromašni stan jadnika, koji mi je bio povjeren, i tu sam se oplakujući jade mnogo teže od svojih, osjetio jačim prema bolu i zahvaljivao sam siromahu, koji me utješio i utvrdio prizorom svoje bijede.« — Tako piše Ozanam pa nastavlja: »Mi ne znamo ljubiti Boga, kašto su ga ljubili sveci, jer Boga gledamo samo očima vjere, a naša je vjera tako slaba. Siromahe gledamo samo tjelesnim očima..., a trebali bismo pokleknuti pred svakim siromahom i reći s apostolom: Gospodin moj i Bog moj! Vi ste naši gospodari, vi siromasi, a mi vaše sluge; vi ste živa slika Boga, kojega ne vidimo, a kojega ljubimo, ako vas ljubimo.«

Ozanam pristupa siromahu religijozno a ne samo humanitarno, on hoće, da prima duhovno bogatstvo i da uči od siromaha vjerovati i ljubiti, a ono, što sam pruža siromahu, tek je kao plaća za taj nauk i sredstvo, da može do njega doći.

»S istom kršćanskom supstancijom, s istim kršćanskim sokom htio je prožeti misao i život siromaha, misao i život bogataša.« (G. Goyau).

Ozanamov katolicizam i »perspektive slave«.

Tajna Ozanamova djela jest u njegovoj pobožnosti. Prvo pola sata svakoga dana čitao bi sv. Pismo. Najomiljelija knjiga mu je Evanđelje, i tu je lektiru nazivao »kruhom svakidašnjim«. »Ja nalazim u molitvi i u sakramentima uporište svoga moralnog života« — običavao bi reći. Bio je upisan u Treći Red sv. Franje i time se ponosio kao svojim najčasnijim titulom. Kadgod je putovao sa svojim bratom svećenikom, ministrirao mu je ponizno kod sv. Mise. Prije nego bi krenuo na predavanje, pomolio bi se u sobi na koljenima. Njegova pobožnost je uvijek bila ozbiljna i muževna: makar suvremenik Chateaubriandov i Lamartineov, koji su svojim djelima bacili u modu onu sentimentalnu pobožnost, što se brzo izrodila u prazno traženje religioznih emocija. Ozanam je uvijek vodila u praktičnim pobožnostima ideja dužnosti te ih je ispunjao često uz velike žrtve.

»Kad je uzlazio na katedru Sorbone — piše Lacordaire — izgledao je kao student, njegovo držanje se nije promijenilo, njegov pogled je uvijek čedan i sladak... Kroz 20 godina, što ga poznajem, vidio sam ga često uznemirena, ali nikada nisam mogao otkriti na njemu sjene ljutine i afekta, što znači, da mu je duša bila iznad sreće i da je stalno gledao Boga.«[16]

Neumoran je bio u radu za duše i za Boga. Kad je 1853. htio otputovati u Sienu (u Italiji), da osnuje »Konferenciju sv. Vinka«, mnogi su ga odvraćali, jer je bio slaba zdravlja, ali on odgovori:

[16] C. Orsenigo, op. cit., str. 127.

»Dogod mi Bog daje malo snage, moram je upotrijebiti Njemu na službu.« I odputova ali posljednji puta.

Ljubav je od Ozanama učinila apostola, gotovo mučenika: »Zemlja je ohladila — piše jednoga dana Curnieru — na nama katolicima je da je zagrijemo životnim ognjem, koji tinja, na nama je da započnemo eru mučenikâ, jer neko je mučeništvo moguće svim kršćanima.«[17]

Za samu jednu dušu upotrijebio je čitavu gorljivost: »Obraćenje naroda se ne provodi zakonima nego moralnim običajima, osvajajući savjesti, koje treba predobiti jednu po jednu.«[18]

Danas bismo ga mogli nazvati pretečom »Katoličke Akcije«, ukoliko u njemu gledamo religijoznoga svjetovnjaka, koji svu energiju poklanja interesima katolika u javnom životu. Ozanamu se pripisuje u zaslugu, što je bio prvi inicijator Lacordairovih konferencija u Notre-Dame, što je dao inicijativu za osnutak kat. sveučilišta u Francuskoj, što je socijalnom kraljevstvu Kristovu u Francuskoj otvorio mnoge putove.

23. travnja 1853. navršio je četrdesetu godinu i sam je osjetio, izmučen mnogobrojnim poslovima, da mu je brzo svršetak. S vjernom se ženom Amalijom zaputio u Italiju, ne bi li našao lijeka i odmora. Obilazio je toskanska mjesta Pisu, Firencu, Livorno, Sienu, dok se nije već sasvim shrvan zaustavio u Antignanu. 31. kolovoza otputovao je iz Italije bojeći se, da ne umre u tuđoj zemlji. Brodom je imao stići u Marseille, gdje je stanovala majka njegove Amalije, a odatle će u Pariz.

Međutim mu u Marseille-u naglo pozli te 8. rujna u prisustvu brata svećenika predade dušu Bogu. Tijelo mu preniješe u Pariz, gdje je danas pokopano u historijskoj crkvi Katoličkog Instituta.

U Ozanamovoj grobnici postaviše 1913. o stogodišnjici rođenja spomenik s ovim natpisom na latinskom jeziku: »Ovdje počiva u miru F. Ozanam. Omladinu je novačio za četu Kristovu, osnivač je bio društva sv. Vinka Paulskoga. Učenošću, historijskim znanjem, retorikom, pjesmom i sv. ljubavlju nastojao je obnoviti sve u Kristu. Totum orbem terrarum quasi indagine inclusit — kao mrežom je obuhvatio čitavi svijet.«

Eto to je čitavi Oznam. Zar treba još bolje upotpuniti ovaj napis?

Ozanamu je život neprekinuta služba Bogu, a crta njegova religijoznog života stalno se penje gore k visinama, koje su pristupačne samo izabranim dušama.

Još dok je živio, smatrali su ga za sveca. Msgr. Plantier ga je 1866. ovako slavio: »Bio je atlet svete vjere, anđeo svete ljubavi, bio je svetac.« God. 1909. Papa Pijo X., kad su ga prosili, da bi molio za porast Konferencija sv. Vinka u Americi, reče: »To je moja stalna molitva. Ništa više ne želim nego da to Društvo do

[17] C. Orsenigo, op. cit., str. 131.
[8] Ibidem, str. 131.

krajnih svjetskih međa ponese Ozanamov duh i Ozanamov život, koji je samo život velikoga apostola ljubavi sv. Vinka P., a to je život samoga nebeskoga Spasitelja.«

God. 1910. na glavnom je zborovanju pariških konferencija govornik (abbé Gibert) pred Ozanamovim grobom slavio Ozanama, da nije samo uzor nego i zaštitnik, kojega treba moliti za pomoć, ako ne javno, a ono u skrovitosti srca. Nadodao je: »Da li su Ozanamove kreposti bile u herojskom stupnju? Na Crkvi je, da o tom sudi, a na nama je, da joj to predložimo.« Dvije godine kasnije počeli su po mnogim konferencijama moliti — molitvicu je redigirao pariški nadbiskup i kardinal Annette — da bi Bog očito pokazao moć Ozanamova zagovora.

O stotoj godišnjici Ozanamova rođenja papin je delegat, kardinal Vanutelli, u Parizu izjavio: »Držim, da je volja Božja, te se njegov sluga proslavi.«

1925. je kardinal Ernest Dubois imenovao sudište za uvodni studij i pripravu za uvedenje kanoničkog procesa. Iste je godine izdao spis, u kojem veli, da je Ozanam uistinu svetački živio. 1928. je pripravni elaborat završen. Nadati se, da će uskoro pasti odluka za proces beatifikacije.[19] G. Goyau, član Akademije i posljednji Ozanamov biograf, pouzdano već gleda kroz »perspectives de gloire« Ozanamovo ime ovjekovječeno snagom, koju znanost kvalificira neshvatljivom, a teologija čudom.[20]

Ako pak Crkva prizna Ozanamu čast oltara, tada će sav kršćanski svijet imati konačni i pravi sud o Ozanamu. To će možda biti signum temporis za religiozno i socijalno, a ne komunističko i kapitalističko shvaćanje osobe čovjeka s i r o m a h a.

Prof. D. Žanko.

[19] »*Čas*«, VII 1932/33, str. 268 - 69.

[20] G. Goyau, op. cit., 198 - 202.

Jedna stranica naše prošlosti u novome svijetlu

Povodom radnje dr. M. Barade:
Hrvatsko dinastičko pitanje u 11. vijeku.
Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku. Split, 1932.

PO raznim našim povjesnicama, naročito službenim, prikazuje se s gotovo sumljivom jednodušnošću katastrofa hrvatske države kao posljedica crkvenih borbi, napose kao posljedica borbe za »narodni jezik« kod službe Božje odnosno za »narodnu crkvu«. Pri tom se onda neke ličnosti, o kojima obično vrlo malo što znamo, ovjenčavaju vijencem mučeništva za narodnu stvar, a katolicizam, naročito njezina glava — rimski biskup žigoše sad otvoreno sad opet prikriveno kao grobar hrvatske samostalnosti. Tako Grgur Ninski i kralj Slavac dobivaju sumljivo priznanje, da su tobože na svoju nesreću ustali protiv svemoćnoga rimskoga biskupa, sv. Grgur VII. nosi u očima naših vrijednih historika odgovornost za to, što ime kralja Slavca samo jednom iskrsava na površinu, da ga onda netragom nestane, a kraljevi Tomislav, Petar Krešimir Veliki te osobito Zvonimir moraju pod oštrim nožem historijske kritike uza sve svoje zasluge za narod priznati, da su ipak imali i tu slabost, e su bili i previše privrženi rimskoj Stolici i vodili računa o njezinim željama.

Čitajući te stvari i nehistorik se jedva otimlje dojmu, da je ta povijest više projekcijom današnjih bojazni od »vatikanske politike« negoli ogledalom naše davnine. Da ga taj »sensus obvius plerumque verus — taj prvi dojam, obično ispravan« zaista ne vara, pokazuje i novost slike, što se ukazuje našemu začuđenom oku o 11. vijeku domaće povijesti, ako za njezinu izradbu upotrijebimo novi materijal, što nam ga pribavio iz rimskih arhiva te obradio u gore navedenoj radnji profesor crkvene povijesti na zagrebačkom sveučilištu, dr. Barada. Nas ovdje napose zanima pitanje, je li kralj Slavac zaista »mučenik narodne stranke«, koji je morao osjetiti nemilost »gordoga« Grgura VII., te pitanje, kako je došlo do propasti narodne dinastije i katastrofe hrvatske države. Radi cjeline dat ćemo prijegled cijeloga dinastičkoga pitanja hrvatskoga u 11. vijeku upotrijebivši kod toga prikazivanja nove podatke, što nam ih daju izvodi dr. Barade.

Svetoslav Suronja i braća.

Hrvatski vladar Držislav (969—97.) prvi je uistinu »kralj Dalmacije — rex Dalmaciae et Chroaciae«. Bizantijski car smatra ga svojim namjesnikom u dalmatinskim gradovima, a Mlečani

mu plaćaju danak.[1] Njega je naslijedio najstariji sin Svetoslav, dok uz njega stoje kao suvladari braća mu Krešimir III. i Gojslav. Nije on braću nego su mlađa braća njega »fraterno dolo« lišila krune. Ovi dakle zavladaju Hrvatskom, a Svetoslav prozvan Suronja zakloni se u Trogir još prije g. 1000. Dalmatinski gradovi ostanu uz zakonitoga kralja Svetoslava i zatraže pomoć od Mlečana.

Njihov dužd doleti s brodovljem i bez otpora zauzme Dalmaciju. Svetoslav uglavi s duždem savez i dade mu sina Stjepana za taoca, koji se kasnije oženi duždevom kćerju Hicelom. Ovaj Stjepan nije identičan s kasnijim kraljem hrvatskim Stjepanom III., nego je i Krešimir III. imao sina Stjepana, koji je poznat kao kralj Stjepan III. i otac Krešimira IV., a vladao je g. 1030—1058. Neki naši historici postaviše tezu, da je Krešimir III. predao duždu svoga sina Stjepana u Mletke.

Dr. Barada pobija ovu tezu narednim dokazima. 1. U ovom bi slučaju Krešimir III. bio u rodu s Orseolima, grčkim carevima Vasilijem II. i Romanom Argirom, a i sa Stjepanom Svetim, kraljem ugarskim.[2] Ovo je pak nevjerovatno, jer je Krešimir često udarao na dalmatinske gradove, te im je dužd Oto, brat Hicelin, pozvan priskočio u pomoć i potukao Krešimira III. (1018).[3] Toga ovaj zacijelo ne bi učinio, da je Krešimir dao sina Stjepana ocu Otonovu za taoca i učinio s njime savez, a sestra Otonova bila za Stjepanom.

2. Godine 1018. Bugarska je pala pod Bizant; u tom je ratu hrvatski vladar bio uz Bugare, pa su iza njihova poraza Krešimir i Gojslav priznali carevu vlast, od koga su primili darove i počasne titule, kako piše Kedren.[4]

Dokle Bugari ratuju s Grcima, dotle Krešimir udara na grčke saveznike dalmatinske gradove t. j. mletački posjed, pa je neke i pokorio.

Kako naime Osor, Rab, Krk i Cres g. 1018. priznaju mletačku vlast položivši prisegu vjernosti duždu Otonu i obećaju danak, premda su g. 1000. došli pod Mletke, to je znak, da su se međutim bili odmetnuli i pali pod Krešimira.[5]

Sve bi to bilo nerazumljivo, da je Krešimir rođak i saveznik duždev, a njegov sin talac u Mlecima.

3. Godine 1024. budu Orseoli protjerani iz Mletaka (dužd Oto i brat mu patrijara Orso bježe u Istru, zatim Oto bježi dalje u Bizant 1026.) U isto doba zarobi langobardski katapan Vasilije Bojoan ženu hrvatskoga kralja. To se zbilo radi toga, što je Kre-

[1] Toma arciđakon, s. 38.; Dr. Šišić, Povj. Hrvata s. 470.
[2] Isti, Povj. Hrv. s. 473, 478, 485.
[3] Isti, s. 479, op. 30.
[4] Rački, Doc. s. 432, Šišić, n. dj. s. 482.
[5] Doc. s. 32 - 36; Toma, s. 42.
[6] Barada, s. 158 - 162.

šimir htio opet pridobiti dalmatinske gradove pa ih, čini se, na kratko vrijeme i zauzeo, ali bude poražen od Bizanta. Ovaj zadrža gradove za se, jer je živio u neprijateljstvu s Mlecima poradi protjeranih Orseola.[7]

Osim toga u to doba Stjepan Sv. ugarski često navaljuje na Hrvatsku Krešimira III. te mu otima neke pogranične krajeve (oko g. 1027). To je Stjepan učinio kao rođak Orseola, Bizanta i Svetoslava protiv uzurpatora Krešimira.[8]

Hrvatska razdvojena. Svetoslavovići i Krešimirovići.

Dužd Petar II. Orseolo sklopio je pod zakletvom sa Svetoslavom savez i uzeo njegova sina kao taoca uz obećanje, da će mu pomoći zadobiti hrvatski prijesto (g. 1000). Ne znamo, što se zbilo sa Svetoslavom. Stjepan se oženio Hicelom prije g. 1009. pa je zacijelo nakon izgona Orseola pobjegao i to na ugarski dvor (1026).

Venecija sve do g. 1027. ne mari za Dalmaciju. Tako i Bizant ne udara (do 1041.) na Hrvatsku. Bez sumnje Svetoslavov rod i Orseoli prema izvješću Dandolovu nastavljaju borbu protiv Hrvatske pomoću Madžara.

U ovom izvješću Dandolova riječ »Dalmatinos« ima se razumjeti država Krešimira III. Sveti je Stjepan zbilja osvojio neke dijelove Dravi na jugu. On ih nije pripojio Ugarskoj nego ih dao rodu Svetoslava, po svoj prilici njegovu sinu Stjepanu.

Tako se iza 1027. stvorila nova samostalna hrvatska oblast nazvana :

Banovina ili vojvodina Slavonija (Banatus vel ducatus Sclavoniae).

Ovo nam dokazuje vijest Ivana, arciđakona goričkog: »Kad je car Konrad s vojskom napao svetoga kralja cijele Panonije, hrvatski kralj Krešimir priskoči u pomoć Stjepanu, i oni pobijede (17. VIII.) Kada je pak Konrad (1031.) preko poslanika uz pomoć Emerika sklapao sa Stjepanom mir, ovaj kao nagradu za onu pomoć ustupi hrvatskom kralju onaj dio Slavonije, koji je pripadao ugarskom kraljevstvu; taj dio bijaše kroz deset godina podložan Diogenu, vojvodi Sirmija tj. od utoka Kupe u Savu uz rijeku Trebes i Blatno Polje (Černic) do Drave.«[9]

U ovoj je vijesti tek pogrješno naveden Krešimir, dok se ostale činjenice slažu s Kedrenom i Dandolom. Kralj hrvatski, koji dobiva teritorij između Save i Drave, ima biti gore spomenuti Svetoslav ili sin mu Stjepan (oko 1030).[10]

[7] Doc. s. 434.
[8] Dandolo-Muratori, col. 239. Šišić, s. 484, 488, op. 54., Barada, s. 163 - 64.
[9] Doc. s. 471.
[10] Barada, s. 165 - 68.

Ova nova država bit će nesumnjivo oni »C r u v v a t i«, s kojima je koruški vojvoda Adalberon htio (oko g. 1035.) da se opre caru Konradu II., a treći njegov saveznik »M i r m i d o n e s« bili su po svoj prilici M a d ž a r i. Oni bjehu susjedi i u dobrim odnosima s Posavskom Hrvatskom.[11]

Novi dokaz za ovu hrvatsku državu pruža nam: »Chronicon pictum Vindobonense«, kad piše, da je Zvonimir »rex Dalmacie« protiv Karantanaca »qui tunc marchiam Dalmacie occupaverant« pozvao u pomoć svoje rođake ugarskoga kralja Salamona i njegova bratučeda Gejzu. Oni su mu uistinu priskočili u pomoć i cjelokupnu državu povratili (oko 1064—1067). Ova je Dalmacija dakako Posavska Hrvatska. Tu se Zvonimir u svemu drži kao suveren vladar.[12]

Kako je Zvonimir postao suvladar i nasljednik Krešimira IV.

Krešimir IV. piše g .1069: »Jer je svemogući Bog naše kraljevstvo proširio po kopnu i po moru.« Još oko 1066. bila je Dalmacija u vlasti Bizanta. Krešimir ju zadobio po svoj prilici privolom cara Romana IV. Diogena. Osim toga je hrvatski kralj postao gospodarom zemlje između Save i Drave. (Ovo je ustvrdio već Lucius, De regno, s. 83. i Farlati, IV. s. 280.) Njegov sinovac Stjepan, koji je imao naslijediti svoga strica, spominje se zadnjiput g. 1066. kao »dux«.[13]

Iza toga se posve odrekao časti »radi teške bolesti na savjet časnih hrvatskih svećenika«, kako sam veli.[13]

Već g. 1070. i 1073. nalazimo Zvonimira kao bana, koji se potpisuje odmah uz kralja tako, da se po njemu datiraju povelje kao po carevima i po kraljevima, a to je dokazom, da je postao Krešimirovim suvladarom, jer se drugi banovi navode samo kao svjedoci.[14] Malo zatim potpisuje se Zvonimir kao »dux«;[14] time nam biva jasno, da je Zvonimir naslijedio Stjepana u dostojanstvu prijestolonasljednika. Ovu preinaku u nasljedstvu učinio je Krešimir oko g. 1070.

Kako je Zvonimir bio do tada samostalnim vladarom Posavske Hrvatske, zastalno je Krešimir IV. s njime ugovorio, da se Zvonimirova država ujedini s njegovom, a sam Zvonimir bit će mu suvladarom i nakon smrti nasljednikom. Stjepan je pak po sredovječnom običaju pošao u samostan.

Iz svega, što je do sada rečeno, možemo s dosta sigurnosti zaključiti, da je Z v o n i m i r p o t o m a k T r p i m i r o v, odnosno S v e t o s l a v a - S u r o n j e.

[11] Šišić, Priručnik izvora, s. 227.

[12] Barada, s. 168 - 70. Šišić, Povj. s. 527. b. 70.

[13] Doc. s. 66, 119.

[14] 80, 85, 95, 96, 113, 105.

Ovaj nam zaključak osvjetljuje arciđakon Toma, kad piše: »Eo tempore rex Svinimirus mortis debitum solvit, nullumque sue posteritatis heredem reliquit. Sic ergo tota regalis sanguinis deficiente prosapia, non fuit ulterius, qui in regno Chroatorum rite succedere debuisset. — U to vrijeme kralj Zvonimir preminu sa svijeta, a da nije ostavio baštinika svoje krvi. Pa kako je time izumro cijeli kraljevski rod, nije se više našao nasljednik za hrvatsko prijestolje.«[15] Dakle je Zvonimir bio zadnji član tj. posljednji zakoniti kralj iz roda Trpimirova, jer su uz Stjepana pristajali tek neki dalmatinski gradovi i pojedini hrvatski velmože.[16]

Nadalje Zvonimir kao potomak Trpimirov poklanja crkve sv. Stjepana i sv. Marije u Solinu tj. grobnice kraljevske splitskoj crkvi. Osim toga se Zvonimir u listini od 16. IV. 1078. (nije sigurno, da je ova povelja falzifikat, kako misli Dr. Šišić, Priručnik s. 185, 579. i Doc. 114—116), poziva na predašnje kraljeve kao svoje djedove; svakako kazuje nam tradiciju iz g. 1338., da je Zvonimir potomak Trpimirov.

Zvonimir vjerovatno vuče lozu od Trpimira, a bez sumnje je suvladar i prijestolonasljednik Krešimira IV., time i zakoniti vladar, i to ne istom od g. 1076. nego neposredno nakon smrti Petra Krešimira.[17]

Kralj Slavac — tobožnji predstavnik i borac za slobodu hrvatskog naroda i njegovu prosvjetu protiv Latina i rimskih papa.

Iz dosadašnjih naših izvoda, do kojih smo došli po svim pravilima povijesne kritike, vidi se dvoje: Prvo, da su izbile nesuglasice u samoj hrvatskoj dinastiji, pa su pojedini članovi njezini uz pomoć stranih dvorova vodili borbu o hrvatski prijesto, okolnost, koja je mogla biti za mladu hrvatsku državu puno sudbonosnija te prema tomu i mnogo odgovornija za propast njezinu negoli borba za narodni jezik u Crkvi i protiv njega. Drugo, da između Krešimira IV. i Zvonimira kronologija nema mjesta za kakova trećega kralja, pa ni za Slavca, koji je baš u to vrijeme prema običnim kombinacijama trebao da bude žrtvom »vatikanske politike.«

Da Slavcu nema mjesta kao h r v a t s k o m kralju između Krešimira IV. i Zvonimira, pokazuje još bolje ono, što dr. Barada iznosi o tako slabo poznatoj povijesti Neretljana.

N e r e t l j a n i su bili Hrvati. Geografsko ime »Neretljani« popelo se do neke vrsti »narodnoga« imena zato, jer se u Hrvata uzduž Neretve na osobit način razvio osjećaj zajedništva i povezao ih u organizaciju, koja je nadživjela ostale slične »geografsko-nacionalne« organizacije unutar općenite hrvatske narodne cjeline, kao »zahumsku« i »travunjsku« i dr.

[15] Izd. Rački s. 56 - 57.

[16] Isprave, Doc. s. 148 - 151.

[17] Barada, s. 173 - 74.

Neretljani bijahu, kako se mora držati prema dokumentima, politički neovisni u 9., 10. i kroz cijeli 11. vijek. Ta oni ratuju i samostalno sklapaju mir s Mlečanima g. 830., 839., 876., 887. i 948.[18] O samostalnosti Neretljana u drugoj polovini 11. vijeka svjedoči isprava nađena u Vatikanskoj biblioteci i prviput štampana od M. Barade u navedenoj raspravi (s. 177.). Tom ispravom splitski svećenik i monah Ivan predaje crkvu sv. Silvestra, što ju dogradio u lipnju g. 1050. na otoku Biševu (Buci) crkvi i opatiji sv. Marije na otocima Tremitima — uz istočnu obalu Italije. U povelji se navodi kao svjedok »judex et rex Marianorum Berigoy — sudac i kralj Neretljana Berigoj — s drugim svojim županima.«

Nadalje još nas uvjeravaju o neovisnosti Neretljana u drugoj polovini 11. vijeka Jakov »morsticus ili dux Marianorum«; zatim »Russinus morsticus« i njegov brat »SLAVIZO REX«. Jakov se spominje u ispravama g. 1078—1089., premda su ove malo vjerodostojne.[19]

Kralj Slavac (Slavizo rex) zabilježen nam je u kartularu sv. Petra u Selu. To je zbirka darovnica za samostan sv. Petra, koji je kao i crkvu njegovu osnovao Petar Crni. Samostan je osnovan, kako neki misle oko g. 1060., dok crkva nije sagrađena prije g. 1080. Prema ovim darovnicama spomenuti Jakov, knez Neretljana, živio je oko g. 1078.[20] Rusin »morsticus« dolazi također u darovnici nakon osnutka manastira.[21] On je dakle živio nakon spomenutog Jakova, kneza Neretljana. Kralj Slavac zabilježen je u listini Petra Crnog.[21] Rusin je darovao zemlje samostanu sv. Petra, kad je ovaj već bio sazidan. Ovu je darovnicu potvrdila iza smrti mu njegova udova, a poslije to isto učini rečeni Slavac pred svjedocima — banom Petrom i županom Sarubom; osim toga je poklonio sv. Petru dio svojih zemalja, što ih je posjedovao na Trsteniku.

»Rex Slavizo« morao je dakle živjeti nakon Rusina tj. iza g. 1080. Lucius († 1679.) je prvi stavio Slavca kao hrvatskog kralja između Krešimira i Zvonimira, jer nije znao, da je »kralj Slavac« zapravo bio samo knez Neretljana. Lucius tvrdi, da je Zvonimir redoviti nasljednik Krešimirov, ali da mu je tu čast oteo Slavac. No za ovu tvrdnju nema dokaza kaošto ga nema ni za vrijeme, kada je Slavac vladao, niti za to, da li je uopće bio hrvatskim kraljem.[22] On je uistinu samo knez Neretljana kao i gore spomenuti »rex Berigoy i rex Crivali«.[22] Istotako bez dokaza misli Lucius, da je Slavac onaj od Normana zarobljeni hrvatski kralj.[23] Ovo nam potvrđuju sve vijesti, što su

[18] Doc. 334 - 36, 366, 374, 399 - 400, 425 - 27.

[19] Doc. s. 113, 117, 147, 149. Barada, 175 - 78.

[20] Priručnik, s. 276 - 78, 281. Doc. s. 132, 101 - 103, 158.

[21] Priruč. s. 283, 260 - 1.

[22] Barada, 183, 197.

[23] De regno, l. II. c. 10.

nam o Slavcu sačuvane. Knezovi Rusin, Jakov i Slavac izriču presude na desnoj obali Cetine, gdje Neretljani imaju svoj posjed, a Slavac rezidira u Omišu, sjedištu svoga plemena.

Nadalje godina 1080. u kartularu sv. Petra u Selu, kojom je datirana prva povelja, odnosi se samo na prvu darovnicu, kada je crkva sagrađena i posvećena, a ne na kasnije povelje; to dokazuje i dan posvete ove crkve (11. X.). Sam je manastir dogotovljen negdje oko g. 1090. Baš je u to doba Slavac bio »rex Marianorum«, pa se zacijelo natjecao za hrvatsku krunu, kako se to vidi iz Tome arciđakona.[24] Slavac je dakle živio oko g. 1090—1100. Stoga nije mogao biti nasljednik Krešimirov niti je bio zasužnjen od Normana; još je manje bio kralj hrvatski ili borac za narodnu slobodu. Sve, što se o tome u nas tako općenito piše, jest čista, neosnovana kombinacija.[25]

Kako je završio Krešimir IV.

Krešimir je pomogao Bugare, kad su se oni digli na Grke (g. 1073) te izabrali Bodina od Duklje svojim kraljem.[26] Ali Bugari podlegoše Grcima, a Hrvati i Srbi padoše u nemilost Bizanta. S druge se opet strane Normani zalete na Krešimirovu državu; ovajput opsjednu Rab za njegova biskupa Domana (1074. 1. IV. do 9. V.). No Rabljani zagovorom sv. Kristofora odbiju navalnike, te su ovi zatražili mir. Događaj nam je zabilježio rapski biskup Grgur g. 1308. u djelu: Čudesa sv. Kristofora,[27], (a potvrđuje ga mletački kroničar Dandolo, kad piše, da je Grgur VII. (1073—85.) druge godine svoga vladanja izopćio 40 biskupa zbog simonije i mnogo svećenika poradi nedopuštene ženidbe u vrijeme, kada su Normani udarili na dalmatinske obale.«)[28]

Novi podatak daje nam isprava o držanju sabora u Splitu i o darovnici sv. Krizogonu u Zadru. (g. 1075) Ove vele, da je nadbiskup Gerard, papin legat, držao sabor u studenom: »Ea tempestate, qua comes Amicus regem Chroaciae cepit — u vrijeme (ova riječ označuje doba, kad je poslan od pape), kad je knez Amiko zarobio hrvatskoga kralja.« Gerard je u proljeće boravio u Dubrovniku, baš kad se hrvatskom kralju dogodila ova nesreća. Grgur VII. opremi legata u Split, da održi sinod.

[24] Toma arc. s. 57.

[25] Barada, s. 178 - 84. Da ironija bude potpuna, valja uzeti u obzir, da se radilo o *latinskom* samostanu, kojemu »kralj Slavac« pomaže do prava i dariva ga još sa svoje strane. Dakle iz činjenice, što nam je povijest zabilježila, da je naime Slavac *latinski* samostan darivao, ima da se izvede borac za narodni jezik i prava u Crkvi!

[26] Šišić, Povj. s. 532 - 33.

[27] Doc. s. 455 - 7. Šišić, s. 550.

[28] Doc. 99.

Kako se dadu razjasniti ovi događaji? Amiko je bio pristaša Bizanta, dokle ga nije pokorio normanski knez Robert Gviskard (1073). Kako je Krešimir (1073.) pristao uz Bugare, morali su protiv njega biti i grčki car i dalmatinski gradovi — ta car se držao još uvijek njihovim gospodarem. Pa, kako knez Gviskard nije odobravao Amikova pothvata, zastalno su ovoga pozvali Latini na poticaj Bizanta.[29] (Normani su zbilja ljuto harali, a poznato nam je samo opsjedanje Raba i zasužnjenje hrvatskoga kralja.[30]) Ovaj zarobljeni kralj ne može da bude drugi do li Krešimir IV., koji se zadnji put spominje g. 1073.

Amiko je neko vrijeme gospodario Trogirom, Splitom, Biogradom, Ninom i Zadrom.[30] Bit će, da je Krešimir utanačio sporazum s Normanima i prepustio im rečene gradove. Kako je pak Nin dospio u ruke Normana, hrvatski kralj i biskup prenesu sjedište u Knin (1075). Nin dobije svoga biskupa od splitskog sabora, koji je držan pod vladom Normana.[31]

Nesumnjivo je i legat Grgura VII. Gerard igrao nemalu ulogu u navedenim odnošajima Hrvata i Normana. Gospodstvo njihovo u Dalmaciji pogodilo je u živac Veneciju. Nije dakle čudo, što je dužd Dominik Silvije odmah na početku g. 1076. doletio i sretno nametnike protjerao. Bit će, da su mu pri tome i Hrvati pomogli.[32]

Tako je Zvonimir naslijedio osakaćenu hrvatsku državu bez Dalmacije. Koncem 1075. ili početkom 1076. umro je moćni hrvatski kralj Krešimir IV. Kat. Crkvom upravljao je tada veliki papa Grgur VII. On je u veljači g. 1076. iz Crkve izopćio cara Henrika IV. zbog mnogih nedjela, što ih je činio protiv Crkve. Venecija bijaše u toj borbi na strani Henrikovoj. Sve je ovo moralo veoma djelovati na legate Gerarda i čestite biskupe Lovru splitskog i Ivana trogirskog. Hrvatska pak bez Dalmacije mogla je tek kukavno životariti; stoga je Zvonimiru bila prva dužnost predobiti izgubljenu Dalmaciju. To će mu najlakše poći za rukom pomoću papinom.

U tu svrhu opremi Zvonimir Grguru VII. poslanstvo, u kojem je po svoj prilici sudjelovao legat Gerard. Ovom je zgodom Zvonimir poklonio papi na vječna vremena samostan sv. Grgura u Vrani kao vlasništvo za njegove legate.[33]

Hrvatski je kralj tim načinom sklopio s vrhovnim Ocem kršćanskih naroda savez i prijateljstvo. Nato je Grgur opremio svoje legate, koji u listopadu 1076. Z v o n i m i r a svečano o- k r u n e z a h r v a t s k o g a k r a l j a.

U istom mjesecu Venecija, koja je teške obveze nametnula dalmatinskim gradovima, gubi svaku vlast nad njima, te oni dolaze u Zvonimirove ruke, a to znači, da ih je kralj upravo papinom pomoći i bez rata opet zadobio. Zato je Grgur mogao pisati istarskome velikašu Vecelinu, da je Zvonimir postao kraljem Dalmacije vlašću Apostolske Stolice.[34]

Vidimo dakle, kako Krešimir sa Zvonimirom uspostavlja moćnu i veliku Hrvatsku od mora do Drave, pri čemu Zvonimira bitno podupire veliki ljubitelj Hrvata, papa Grgur VII.

U čudu se dakle i s pravom pitamo: odakle one kombinacije, kako Grgur VII. ništi našega narodnog kralja, tobožnjeg borca za slobodu i samostalnost hrvatskog naroda, pače daje ga zarobiti po krutim Normanima pod knezom Amikom iz južne Italije, a sa sjevera dozivlje danskog kraljevića, da ga nametne Hrvatima za kralja, kojima da su zavladali »kukavni i prostački heretici t. j. kralj i njegovi pristaše-tobože borci za slavensku službu Božju u Hrvata.« Isto je tako neodrživa tvrdnja, da je Grgur VII. pregnuo, e »kao neograničeni upravljač crkve steče prevlast nad svima svjetskim državama smatrajući ih tek vidljivim znacima protubožanskog principa (sile) i držeći, da one stječu pravo na opstanak jedino svojim podređenjem crkvi... To je ipak bilo novo, kad je Grgur stao tvrditi: opća vlast pripada papi; papa određuje, koga ide po pravu kruna..., kralj, koji bi se drznuo usprotiviti njegovim naređenjima, gubi prijestolje...«[35] To se ne da nikako složiti sa svijetlim i zajamčenim karakterom Grgura VII., koji istina o našoj narodnoj povijesti u 11. vijeku samo potvrđuje. Taj od Crkve na čast oltara uzdignuti veliki borac ne za pobjedu svoje politike nego za pobjedu Kristove stvari vrlo je dobro znao za nauku Isusovu: »Dajte caru, što je carevo, a Bogu, što je Božje!«, a nije mu bila tuđa ni ona Pavlova: »Nema vlasti, a da nije od Boga.«[36] Svakako je dinastičko pitanje hrvatsko jedan dokaz za to, da odanost katolicizmu i poštivanje crkvenog auktoriteta nipošto nije identičko s neznanstvenošću, kako to rado ističu zastupnici »kraljevske umjetnosti«, jer bi baš u tom pitanju malo pozitivniji stav prema katolicizmu očuvao našu historijsku kritiku od mnogih stramputica i uštedio mnogu i mnogu uzalud potrošenu energiju...

Katastrofa hrvatske države.

Nakon Zvonimirove smrti — bila ona prirodna ili nasilna — u hrvatskoj državi zavlada metež i anarhija. Jedni pristanu uz Stjepana Trpimirovića, koji ostavi samostan sv. Stjepana »pod borovima« u Splitu — po svoj prilici nije ni bio monah — te preuzme žezlo i krunu. Nego pojave se i drugi protivnici. Jelena, udovica Zvonimirova, »pritisnuta od mnogih nasilja«, obrati se za

[29] Šišić, Povj. s. 543, 553.
[30] Doc. s. 457, 101 - 102.
[31] Toma, s. 54.
[32] Doc. s. 101.
[33] Doc. s. 105.

[34] Priruč. s. 273.
[35] Šišić, Povj. s. 540 - 42.
[36] Sv. Pavao, Rim. 12, 1.

pomoć svome bratu sv. Ladislavu, ugarskome kralju. To nas i nehotice sjeća starih dinastičkih razmirica u Hrvatskoj. Ovaj joj priskoči u pomoć i uspostavi njezinu vlast, barem u jednom dijelu Hrvatske t.j. u Posavskoj Hrvatskoj. Ostavši kraljica bez potommaka odredi za svog nasljednika brata Ladislava. Ona je to učinila po svoj prilici poslije smrti hrvatskoga kralja Stjepana (1091.), jer iz raznih isprava doznajemo, da je Ladislav te godine sebi podložio Hrvatsku. Posavska Hrvatska pokorila mu se bez otpora. No zato mu se žestoko opriješe u središnjoj Hrvatskoj. Toga radi a i zbog provale Kumana u Ugarsku krene Ladislav natrag u svoju državu. U Hrvatskoj pak ostavi sinovca Almoša kao samostalna vladara. Ova činjenica pa jači otpor u Hrvatskoj potvrđuju tezu o prednašnjoj samostalnosti Slavonije pod Svetoslavovićima i o njezinim vezama sa Ugarskom. Ladislav je kanio Slavoniji ostaviti neovisnost pod Almošem, dok ga je u Ugarskoj imao naslijediti stariji sinovac Koloman. Ali ovaj protjera Almoša, a Hrvatsku spoji personalnom unijom s Ugarskom.[87]

Kako se dakle iz svega vidi, bilo je i bez »latinaša« dovoljno grobara hrvatske samostalnosti, koji su mogli pokopati hrvatsku državu, pa nije potrebno Crkvu ni krivu ni dužnu teretiti odgovornošću, koje nikako nema. Jedino, što joj može zamjeriti, tko joj silom traži zamjerku, jest to, da je baš njezina vrhovna glava, rimski papa stajao uz bok i štitio one hrvatske vladare, koji su čvrstom rukom i uz njegovu moralnu potporu znali suzbiti razorne tendencije u svojemu kraljevstvu i dići svoju državu i svoj narod do takove visine, da se njome s pravom još i danas ponosimo.

N. Maslać D. I.

[87] Barada, 189 - 90.

Kvinto Septimije Florencije Tertulijan

1. O njegovu životu.

NUTARNJI razvoj ove »silne ličnosti« na međi drugog i trećega stoljeća dosta nam je poznat. U mnogome je nalik na časovito sijevanje vanredno sjajnog meteora, koji se istotako naglo srušio i ugasio kaošto je prije za čas sinuo i proletio nad obzorjem. Ali slabo što točno znamo o vanjskom okviru Tertulijanova života i o kronologijskim prilikama njegovih brojnih spisa. Živio je Tertulijan do visoke starosti, nekako između g. 160. i g. 240., i to ponajviše u svom rodnom gradu Kartagi. Jedamput[1] jasno spominje, da je nekoć bio u Rimu. Kao sin rimskoga prokonzularnog stotnika svestrano se izobrazio u latinskoj i grčkoj književnosti, u povijesti, arheologiji, medicini i peripatetičkoj filozofiji te se osobito bavio pravnim naukama. Euzebije ga prikazuje kao izvrsnog poznavaoca rimskih zakona, a to potvrđuju i njegovi spisi. Čini se, da je neko vrijeme i vršio odvjetničku službu. Uzgojen u raskalašenom poganstvu oženio se sa pogankom, ali priznaje, da se ogriješio i preljubom.[2]

Između g. 193. i g. 195. iskreno se obrati na kršćanstvo, što ga je prije prezreo kao smiješnu ludost. Tvrde također, da je postao svećenikom, što ipak nije sigurno. Divna stalnost kršćana u krvavim progonstvima i moć njihova nad nečistim duhovima silno se dojmila njegova strastvenog temperamenta i tako je svim žarom svoga srca pristao uz spoznatu istinu te u raznim spisima moćno branio katoličku vjeru protiv poganstva i krivovjerstva.

Samo je vječna šteta, što taj veleum i silni borac nije umio svladati žestinu svog temperamenta, iako je u uvodu svoga lijepog spisa o strpljivosti bolno priznao: »Ja preveliki bijednik vazda gorim od vatre nestrpljivosti.« Nije nažalost stalno i praktično provodio riječ Mudraca: »Bolji je spor na gnjev nego junak, i gospodar vlastitoga srca bolji je nego osvojitelj gradova.« (Posl. 16, 32) Već u katoličkoj periodi Tertulijanovoj neugodno djeluje ta žestina njegova čuvstva. I profesor Bardenhewer dobro ga opisuje, gdje o njemu veli »Valjda nema pisca, na kojem bi se bolje ispunila ona Buffonova: Le style c' est l' homme« (Slog je čovjek), koji bi tako otkrio svoje srce u spisima kao Tertulijan. Život mu je borba: borba s drugima, borba sa samim sobom... Svi njegovi spisi nose značajni biljeg ratobornog duha. Svuda je dosta ujedljiv, bilo da iz njega govori sveta revnost, koja vjernoga katolika zanosi do prevelike strogosti; bilo da kao Montanist plamti bijesnom mržnjom na tobožnju popustljivost katoličke

[1] De cultu femin. I, 7.
[2] De resurr. carnis, c. 59.

Crkve. Svuda se pokazuje silnim protivnikom, čije je oružje vatrena rječitost, dijalektička vještina, ujedljiva satira. Pri tom on redovito promašuje svoj najbliži cilj. Ne zna ni za kakve obzire, prezire svaku nagodbu i više dokazuje, nego treba dokazati. Njegova metoda u raspravljanju zanosi čovjeka, a da ga ne pouči; njegova dosjetljivost vrijeđa. Izrazuje se kratko i zbijeno, ali i nejasno i grubo; za ljepotu izraza ne mari; voli pučki govoriti, a kad je u neprilici zbog riječi, smjelom tvornom silom svojom kuje nove izraze i unapređuje tako latinski crkveni jezik.«[3]

Poput Justina i Tertulijan je prije svog obraćenja uvidio dobre i slabe strane raznih filozofskih sustava. Ali, dok se kršćanski apologet Justin znade okoristiti zdravim zrnjem, što ga je našao kod poganskih filozofa, Tertulijan u svom krajnjem radikalizmu i sarkazmu gleda u tim filozofima samo opsjenare, preziratelje Boga i ljudi, patrijarhe svih hereza, životinje slave (animalia gloriae).

Pri koncu drugoga stoljeća rigoristička hereza montanizma, koja je nastala u Frigiji, uvukla se i u Afriku pod izlikom, da će stati na put tobožnjemu svjetskom duhu u Crkvi. U krilu Crkve u Kartagi porodiše se razmirice. Tertulijan, koji je još u spisu »O krstu« (c. 1.) napadao montanističku proročicu Kvintilu, malo se izatoga stavi na čelo rigorističkoj sekti. Po prirodi opor i čangrizav i k tomu prijatelj krajnosti, rado se odazvao strogim, tobožnjim reformnim zahtjevima Montanista. U svojim kasnijim spisima brani on sve strože nauke protiv svojih pređašnjih načela te više vjeruje lažnim proročicama Prisci i Maksimili i tobožnjem Parakletu Montanu nego Crkvi. Onamo od g. 207. javlja se kao pristaša novih proroka, najprije u 1. knjizi protiv Marciona (c. 29.), a formalno je istupio iz katoličke Crkve, čini se, tek oko g. 213., kad je počeo grdno napadati katolike kao tobožnje animalne (psihične) ljude u opreci s pneumatičkim Montanistima.

Sv. Jeronim misli, da su neki rimski klerici uvrijedili Tertulijana i tako mu dali povoda, da ostavi Crkvu. Ali tomu nema ni traga u spisima samog pisca, koji bi takovo što sigurno istakao u svojoj polemici protiv rimskoga klera. Brzo se Tertulijan zavadio i s Montanistima, i tako je nastala posebna sljedba Tertulijanista. Sv. Augustin pripovijeda u svom spisu »De haeresibus« (c. 86), kako je u Kartagi našao posljednje ostatke ovih heretika. Bilo ih je još veoma malo (paucissimi), a i ovi su svi prešli u Crkvu katoličku te joj predali svoju baziliku. Isti svetac spominje među zabludama Tertulijanovim, da je besmrtnoj duši našoj, pače i Bogu pripisivao tijelo, kao realnu supstanciju. »A nije zato, kaže, postao heretik, nego zato, što je prelazeći ka Katafrižanima (Montanistima), koje bijaše prije pobio, stao i drugu ženidbu osuđivati kao tobožnje priležništvo protiv nauke apostolske ... Nadalje je učio, da se najgore duše ljudske poslije smrti pretvaraju u demone.«

[3] V. Bardenhewer, Patrologie, 1910, 157—158.

Ni Augustin ni drugi koji pisac ne zna ništa o kakovu obraćenju Tertulijanovu pod stare dane. Općenito se drži, da je umro u herezi oko g. 240.

2. Apologetski spisi Tertulijanovi.

Tertulijan pripada najplodnijim piscima. I bez obzira na sumljivu identičnost njegovu s onim Tertulijanom, koji je izdao spis »Quaestionum libri 8, De castrensi peculio liber singularis«, što ga zbirka Justinijanova »Pandekta« navodi, napisao je on preko 30 autentičnih spisa, koji su još sačuvani. Osim njih ima i takovih, u kojih se autentičnost sumlja, pa i propalih. Knjige »De spectaculis« i »De velandis virginibus« preveo je on sam i na grčki jezik. I »o krstu« bijaše napisao grčko djelo, različito od spisa »De baptismo«. Na grčki su jezik preveli također Tertulijanov »Apologeticus«.

Iznijet ćemo redom apologetske, polemički - dogmatske i praktične spise.[4]

Gotovo svi **apologetski** spisi pripadaju njegovoj katoličkoj periodi. »**Dvije knjige od nationes**« oko g. 197. služe kao priprava za savršenije djelo **Apologeticum** (**opus**) ili **Apologeticus** (**liber**). U spisu »**Ad nationes**« Tertulijan hoće da obrani kršćanstvo, ali prema svom borbenom nagonu i ovdje više napada poganstvo. Strijele raznih optužba, naperene protiv kršćana, vraća on poganima dovikujući im: »Izvadite najprije brvno iz svoga oka, onda možete izvaditi trun iz tuđega.« U drugoj knjizi podvrgava oštroj kritici pogansko mnogoboštvo, napose rimsko praznovjerje, što ga je crpao iz knjige Varonove »Rerum divinarum libri 16«.

Još iste g. 197., brzo iza pobjede cara Severa nad protivnikom Albinom, izdao je Tertulijan drugo, u pređašnjem spisu naviješteno djelo »**Apologeticum**« (**Branič**). Iz načina, kako hvali Severa kao »najstalnijeg vladara«, razabiremo, da tada još nije izdan bio carev edikt protiv kršćana. Tertulijan u tom spisu mirnije govori, više dotjeruje svoj jezik i više se drži svoje obrambene osnove ne pazeći toliko na pogansku svjetinu koliko na rimske namjesnike u pojedinim pokrajinama. Služeći se tu i tamo Minucijevim Oktavijem, pisac apelira na osjećaj istine i pravde u rimskih sudaca: »Istina ne moli niti se čudi svojoj sudbini. Zna, da ovdje na zemlji živi poput stranca, da se među strancima može lako namjeriti na neprijatelje, a da joj je uostalom na nebu porijeklo, postojbina, nada, čast i dostojanstvo. Jedino ovo traži ona međutim, da ne bude osuđena prije nego su je spoznali« i saslušali (c. 1). Postupkom svojim protiv kršćana

[4] V. Bardenhewer, Geschichte der altkirchl. Literatur, II, 351 ss.

rugaju se pogani svim pravnim načelima. Pisac najprije brzo pretresa tajna zločinstva, zbog kojih tuže kršćane, naime čedomorstvo, tijestejske gozbe i rodoskvrnuće (c. 7—9). Ali dulje se bavi optužbom zbog javnih zločinstava, t. j. zbog neštovanja rimskih bogova (c. 10—27) i zbog tobožnje uvrede veličanstva (c. 28—45). Kršćani se klanjaju jedinomu pravom Bogu, dok pogani žrtvuju ljudima i demonima, a to se protivi jedino istinitom monoteizmu. Cara visoko štuju kršćani, jer njegova vlast potječe od Boga, i »po Bogu je car toliki«. Prekrasno opisuje Tertulijan neporočni život kršćana (c. 39) i pobija prigovor, da su tobože neprijatelji države. Pri koncu ističe veliku razliku između kršćanstva i filozofskih sljedaba (c. 46—47), brani dogmu kršćansku o uskrsnuću mrtvih (c. 48—49) i završuje (c. 50) poletnim prikazivanjem triumfalnog mučeništva kršćana.

U vezi s Braničem i brzo iza njega napisao je Tertulijan zlatno djelce »O svjedočanstvu duše protiv pogana«. On ne će da se pozove na svjedočanstva poganskih filozofa, pjesnika i učenjaka u prilog kršćanskoj vjeri. To se većma poziva na starije svjedočanstvo naše duše i na nutarnju svijest o egzistenciji jednoga vrhovnog Boga. U donekle instinktivnim izrazima, željama i zakletvama: »Bog dao! Ako Bog da! Bog platio! Bog te blagoslovio! Bog vidi! Bog mi je svjedok i sudac! Tako mi Boga!...« bezazlena duša daje oduška svom čvrstom uvjerenju, da ima jedan Bog, koji vlada svim svijetom. Pa i za egzistenciju zlih duhova svjedoči (sama poganska) duša, kad u kletvi i kod oduravanja spominje sotonu, što ga mi kršćani zovemo anđelom zloće, začetnikom svake zablude, upropastiteljem svega svijeta. I svoju vlastitu besmrtnost posvjedočuje duša, gdje pokojnicima i pepelu njihovu želi mir i pokoj. Što su općenitija ova svjedočanstva, to se više oslanjaju na samu narav ljudsku i zato su to božanstvenija. A ne daju se ispričati, koji za njih ne mare. U ovoj svijesti Tertulijan apostrofira dušu: »Propovijedala si, dušo, Boga, ali ga nisi potražila. Nečiste si duhove klela, ali ujedno im se klanjala. Paklene si muke naslutila, pa ih opet nisi izbjegavala. Okusila si ime kršćana, pa si opet progonila kršćane (c. 6).« Time, što je pisac samoj duši dao da svjedoči, sav se spis odlikuje duhovitošću.[5] Uostalom taj spis obuhvaća samo šest poglavlja, koja dokazuju misao izrečenu u 17. poglavlju Braniča: »O testimonium animae naturaliter christianae! O svjedočanstvo duše, koja je već po nekom prirodnom nagonu kršćanska!«

Spis »Protiv Židova« (14 pogl.) po sadržaju i povodu svome nalik je na dijalog Justinov s Trifonom. U prvih 8 poglavlja Tertulijan pokazuje, kako se milost Božja, koju su Židovi lakoumno izgubili, obratila neznabošcima. Namjesto starog zakona odmazde nastupio je novi zakon ljubavi. Mesijska su proročanstva ispunjena u Isusu Kristu; osobito se ističe kronologijski

[5] V. Kihn, Patrologie, I, 239.

dokaz za dolazak Kristov na temelju Danijelovih sedamdeset sedmica godina. Posljednja poglavlja (9—14) izvadak su iz treće knjige protiv Marciona, a možda potječu od kakvoga kompilatora.

U montanističkom spisu ili otvorenom pismu »*Ad Scapulam*« (u jeseni g. 212.) Tertulijan prosvjeduje protiv silničkih načela progonitelja prokonzula Skapule, jer »se protivi pojmu religije siliti koga na ovu ili onu religiju.«[6] Skapula je u progonstvu kršćana dalje pošao nego drugi rimski namjesnici, jer ih je dao baciti pred zvjerad ili spaliti. Tertulijan ponavlja tu neke misli svoga »Braniča« i sjeća prokonzula suda Božjega, koji da se već najavljuje totalnim pomrčanjem sunca.

3. Dogmatsko - polemički spisi.

Uz »Branič« ističe se djelo »O zastari protiv heretika« (De praescriptione haereticorum) kao ponajbolji spis Tertulijanov. Već u Braniču (c. 47) natuknuo je on program ovoga spisa: »Lako unaprijed odbijamo sve krivotvornike temeljnim prigovorom, da je pravilo istine ono, koje potječe od Krista te je predano po njegovim drugovima; i dokazat ćemo, da oni tumači, koji se toliko razilaze od njih, pripadaju mnogo kasnijem doba.« Iz zaglavnih riječi (c. 44) razabiremo, da je pisac brzo iza »Braniča« sastavio ovo općenito djelo prije nego će se upustiti u pobijanje pojedinih hereza.

U uvodu se (c. 1—14)[7] Tertulijan osvrće na postanak i bit hereze, na samovoljnu njezinu špekulaciju u vezi s poganskom filozofijom, i pokazuje, kako su hereze žalosna, ali potrebna zla, jer treba da se vjernici prokušaju. Heretici su krivi proroci, lažni apostoli i antikristi (c. 4). Gnostici polaze od sumnje kao ishodišta i krivo se pozivaju na riječ Kristovu: »Tražite i naći ćete«, jer ova vrijedi za one, koji još nisu došli do istine. Kad nam apostol veli: »Ispitajte sve i zadržite dobro«, nije time rekao, da ćemo kršćansku vjeru naći tek na putu filozofske špekulacije. Slobodno istraživanje, koje može biti dopušteno u svoje vrijeme i na pravi način kod nekih predmeta, nalazi ipak svoju granicu u pravilu vjere (c. 13). Tko ne će da što zna u opreci s ovim pravilom vjere, **sve zna.**

Sada (c. 15—19) pisac točno fiksira temu. Svi se heretici pozivaju na Sv. Pismo, što ga ipak okrnjuju ili interpoliraju ili samovoljno razlažu i izvraćaju. Time umaraju jake u vjeri, predobivaju slabe i uzbuđuju mnogo sumnja o vjeri. Treba im zato zakrčiti put i ne pripustiti ih vjerskoj raspravi na temelju Sv. Pisma. Prepirka se može riješiti, ako isključivo u ovom smislu fiksiramo temu: *Komu pripada sama vjera? Čije su sve knjige Sv. Pisma? Od koga i otkada potječe kršćanska nauka? Po kome i komu je ona predana?* Namjesto krive metode pozivanja na Sv. Pismo valja obratno ovako argumentirati: Gdje se nalazi istina nauke i kršćanske vjere, tu se nalazi također istina svetih knjiga, njihovih tumačenja i svih kršćanskih predaja.

[6] »Nec religionis est cogere religionem« (c. 2).

[7] Por. Dr. H. Kihn te također Bardenhewer, II, 359—363.

Tertulijan razvija osobito trostruki prigovor (praescriptio) protiv hereza: 1. *prigovor istine.* Tu pisac izvodi načelo predaje i dokazuje, da katolička Crkva ima i čuva istinu predanu od Krista i od apostola. Jer samo one Crkve čuvaju božansku i apostolsku nauku, koje su osnovane od apostola i koje potječu od njih. U njima imamo sve, štogod je Krist primio od Boga, apostoli od Krista i apostolske Crkve od samih apostola. Da je nauka ovoga vjerskog pravila ili simbola apostolska tradicija, slijedi iz toga, što smo u zajednici s apostolskim Crkvama te nemamo oprečne nauke. »Ovo je svjedočanstvo istine.« (c. 21)

Protiv gnostičkoga prigovora, da apostoli tobože nisu sve znali niti sve priopćili, ili da razne Crkve nisu sve dobro shvatile, pisac ističe zajedničku nauku svih kršćanskih Crkava kao apostolsku predaju. Da nije to tako, vladala bi zabluda u Crkvi sve do nastupa gnostika; a to se protivi zdravom razumu, jer je hereza mlađa od nepokvarene nauke (c. 22—29). Tako Tertulijan iza historijske digresije o zabludama gnostičkih sljedaba, dolazi do drugog dokaza *iz prigovora prvenstva istine ili zastare* (ex praescriptione principalitatis veritatis).

2. Taj se dokaz razvija od 31. do 36. poglavlja. Katolička je nauka starija od hereze. To povijest dokazuje. Prema priči Gospodinovoj božanski je Sijač najprije dobro sjeme posijao po njivi, a kasnije je neprijatelj posijao kukolj. Heretici ne mogu dokazati, da potječu od apostola, jer se njihova nauka protivi nauci apostolskoj. Tako *u jedinstvu nauke* imamo novi dokaz za istinu. Prije postoji tijelo nego sjena mu, prije praslika nego karikatura, prije istina nego hereza. (c. 29) Ranije porijeklo istine u katoličkoj Crkvi dokazuje njezino pravo vlasništva. (c. 35) Još jasnije se to vidi u povijesti onih Crkava, u kojima su apostoli lično naučavali. Tako su ove Crkve u Korintu, Filipima, Solunu, Efezu i osobito u Rimu. Ova je Crkva blaženija, jer su tamo poglavice apostola svu nauku svoju potvrdili svojom krvlju; tamo je naime Petar raspet poput Gospodina, a Pavlu su odrubili glavu. U toj Crkvi nalazi se apostolska nauka u suglasju s pravilima vjere, prava administracija sakramenata (krsta, potvrde, Euharistije) i pripravnost na mučeničku smrt. (c. 36)

3. Kao treći dokaz pridolazi *praescriptio proprietatis, dokaz na temelju zakonitog vlasništva.* (c. 37—40) Crkva naime zakonito ima i čuva Sv. Pismo; njoj je Krist povjerio čitavo vjersko pravilo, i zato se heretici ne smiju pripustiti, da se pozovu na Sv. Pismo. Gnostici nisu ni kršćani, jer nemaju od Krista ono, što su samovoljnim izborom (de sua electione, odatle αἵρεσις, haeresis) poprimili. I kao nekršćani nemaju prava na kršćanske spise. S potpunim pravom može im Crkva doviknuti: Odakle ste? Otkada i otkle potječete? Što se pačate u moje vlasništvo, kad niste moji?... Ja sam od samih začetnika, kojima je stvar pripadala, primila sigurna prava vlasništva. Ja sam baštinica apostola. Kako su oni ustanovili poklad vjere, tako ga se ja držim. Nauka pak heretika razilazi se s apostolskom naukom (c. 37). A gdje se različita nauka nađe, tu treba i uzeti, da su Sv. Pismo i tumačenje njegovo iskrivili (c. 38). Sotona je prvi začetnik ovog izvraćanja. On hoće da obori istinu pa zato oponaša i svete sakramente u poganskim misterijima. (c. 40)

U posljednjim poglavljima Tertulijan jako dobro ističe i neke lične kriterije, po kojima se heretici raspoznaju. (c. 41—45)

* * *

Katoličkoj periodi Tertulijanovoj pripada i spis »O k r s t u«, koji zasijeca i u liturgiku. Pisac protiv heretičkih Gajana brani potrebu i milosnu moć krštenja, koje u jednostavnosti simbola vode slavi moć božansku i veličanstvo djela Božjega. U vezi s krstom ističe također pomazanje krštenika u sakramentu potvrde. (c. 6—8) Ispravno uči, da u sili svaki može krstiti, i da uz krst vodom ima i krst po krvi. (c. 16—17) U 18. poglavlju spominje i krst djece, što ga ipak ne odobrava, želeći, da »poctanu kršćani, kada uzmognu spoznati Krista.« Nedosljedno i protiv svoje nauke o istočnom grijehu pita: »Zašto se nevina dob žuri da dobije oproštenje grijeha?« Crkva se po Origenu već u apostolsko doba držala u praksi krštenja djece, te je i u afričkoj Crkvi krivo mnijenje Tertulijanovo naišlo na prigovor sv. Ciprijana i njegovih biskupskih drugova.

* * *

Iz montanističke periode piščeve potječu ovi polemički spisi: 1. *Protiv Hermogena.* Bijaše to slikar u Kartagi, koji je učio gnostički dualizam i stvorenje svijeta iz vječne materije. Protiv istog Hermogena napisao je Tertulijan propalo djelo: »O porijeklu duše« (De censu animae). 2. Spis »*Protiv Valentinovaca*« sarkastički se ruga nauci o eonima (svjetskim duhovima) i okultizmu ovih gnostičkih heretika. 3. U djelu »*Pet knjiga protiv Marciona*« pisac oštroumno pobija gnostičke zablude Marcionove o tobožnjem različitom Bogu Starog Zavjeta i Bogu Novog Zavjeta te o tobožnjoj nepomirljivoj opreci između jednog i drugog Zavjeta; dalje on dokazuje mnogobrojna protivurječja Marcionova i opravdava sva četiri evanđelja, dok je Marcion pripustio samo evanđelje sv. Luke pa i ovo samo u okrnjenom i iskrivljenom obliku. Prva od ovih knjiga napisana je g. 207.

Mali spis »*Scorpiace*«, t. j. lijek protiv uboda štipavca (gnostičkoga), raspravlja o dužnostima i zaslužnosti mučeništva za vjeru. Gnostici, zazirući u svojoj kukavštini od mučeničke smrti, truju vjernike otrovom svoje hereze i kušaju ništetnim razlozima opravdati odmetnuće od vjere u progonstvu. U spisu »*Protiv Prakseas-a*«, antitrinitaraca Tertulijan brani »trojstvo« osoba (c. 2) i žigoše zabludu o utjelovljenju i raspinjanju Oca. U raspravi »*O duši*« (58 pogl.) pisac oštroumno odgovara na tri pitanja: Što je duša? Odakle potječe? Što postaje duša poslije smrti? Ako veli, da je duša tijelo, valja znati, da tim izrazom shvaća realnost,[8] kaošto i Bogu u tom smislu pripisuje tijelo. Uostalom jasno ističe duhovna svojstva duše i sličnost s Bogom. Ali o porijeklu duše krivo uči, da tijelo *i duša* nastaju kao klica u krilu materinu; a to je t. zv. traducijanizam ili generacijanizam. Tertulijanu sve duše iza smrti dolaze u podzemni svijet do sudnjega dana. (c. 55) Jasno ipak uči istočni grijeh i otkupljenje po Kristu, boljem Adamu. — Tu nauku pokrepljuje spis »*O tijelu Kristovu*«, gdje pobija doketsku zabludu o prividnom tijelu i uči pravo utjelovljenje Kristovo

[8] Nihil enim, si non corpus (c. 7).

u Djevici Mariji. U uskoj vezi s tom knjigom spis »*O uskrsnuću tijela*« (63 pogl.) po sličnom spisu Atenagorinu uči činjenicu budućeg uskrsnuća mrtvih na temelju razuma (c. 3—17) i Sv. Pisma (c. 18—51), i dalje ističe svojstva uskrsnulog tijela i njegovu identičnost s našim sadašnjim tijelom. (c. 52—63)

4. Praktični spisi Tertulijanovi.

I ovdje ćemo se najprije osvrnuti na spise iz katoličke, onda na djela iz montanističke periode. Već g. 197., prigodom apšenja kršćana iza bitke kod Liona, sastavio je Tertulijan lijepo djelce »O p o m e n a m u č e n i c i m a« (6 pogl.), gdje kršćanske uznike potiče na ustrajnost u vjeri kraj svih progonstva. Mučeništvo prikazuje kao izlaz iz tamnice svijeta u svijetlu kuću vječnog mira. »Prekrasnoj utakmici idete usuret: sudac je živi Bog, bojni glasnik Duh Sveti, vijenac pobjede traje do vijeka, obdulja je sudbina anđela, stan na nebesima, slava na vijeke vjekova.« (c. 3.)

Isto je tako lijep spis »O m o l i t v i«, gdje tumači najprije (c. 1—9) Očenaš, što ga zove »jezgrom svega evanđelja«; u drugom dijelu (c. 10—27) pisac ističe moralne, fizičke i liturgijske uvjete dobre molitve i konačno (c. 28—29) slavi uzvišenost i divne plodove molitve, koja je bedem vjere protiv svestranih neprijatelja i svesilna te trajna duhovna žrtva. — Dragocjen je i spis »O s t r p l j i v o s t i« (16 pogl.). Tertulijan ovdje priznaje, da piše poput bolesnika o zdravlju, u nadi da će s milošću Božjom obuzdati žestinu svog temperamenta. (c. 1) Ponovno potiče čitače na strpljivo podnašanje samog mučeništva. Sjeća ih dugotrpnosti dragog Boga, koji šalje sunce svoje pravednicima i grešnicima, te primjera Krista Gospodina, koji nije prezreo grešnika i carinika, nego osudio osvetu Petrovu na neprijateljima i pretrpio najmučniju smrt. Bez strpljivosti nema poslušnosti ni vjere ni kreposti.

Nešto rigorističan, ali još pravovjeran jest spis »O p o k o r i«, napisan između g. 200. i 206. Pisac tu raspravlja o pokorničkom životu grešnikovu prije krštenja i o kanonskoj pokori, koju kršćanin ima ovršiti u naknadu za teške grijehe, učinjene poslije krštenja, da tako bude opet primljen u crkvenu zajednicu. Ta je pokora moguća, ali mučna i spasonosna.

Isto tako još katoličkoj periodi pripada spis »D e s p e c t a c u l i s« (O predstavama, oko g. 200). Tertulijan ovdje veoma oštro osuđuje i zabranjuje svim kršćanima i katekumenima sve vrste javnih predstava, kazališta, igara i utrkivanja, jer da su to po svom duhu i postanku idolopokloničke priredbe, kojima nitko ne može prisustvovati bez grijeha idolopoklonstva. (c. 4—13) U drugom dijelu (c. 14—30) obara se na nemoralnost ovih predstava, koje uzbuđuju divlje strasti. Pri koncu u potresnim bojama prikazuje prizor konačnog dolaska Kristova i sudnjega dana.

Poslije spisa »o predstavama« nastale su dvije knjige »D e c u l t u f e m i n a r u m« (o ženskom odijelu i nakitu). Pisac najoštrije osuđuje žensku gizdavost, jer se Božjim službenicama pristoji priprostost i čistoća kao najljepši ures. Druga knjiga revnuje protiv bjelila i drugih kosmetskih sredstava kao i protiv zlatnog i bisernog nakita i dragulja. Iz ove knjige razabiremo, da su se veoma mnoge otmene gospoje oko 200. u Africi u svojoj nošnji držale evanđeoske jednostavnosti. Tertulijan sumnja, da li će bisernim i smaragdnim ogrlicama obavijeni vrat ostaviti mjesta za krvničku sjekiru. (II, c. 13) Predaleko ipak ide, kad u zlatnom nakitu i u dragom kamenju vidi samo grijeh i demonski utjecaj. — Sličnim rigorizmom odiše spis »O p o k r i v a n j u g l a v e d j e v i c a«, premda i ovo djelo još potječe iz katoličkoga vremena Tertulijanova. Pisac ovdje proteže propis sv. Pavla o pokrivanju ženskih glava i na one djevice, koje su položile zavjet čistoće, te bi imale biti pokrivene glave u kući Božjoj.

Preostaju iz katoličke periode još dvije knjige »A d u x o r e m« (Svojoj ženi). Svaka ima po 8 poglavlja. U prvoj knjizi svjetuje svojoj ženi, da se u slučaju njegove smrti ne bi preudala za drugog muža. Ističe prednosti udovičkoga staleža ispred ponovne udaje, koju ipak nije zasad još posve osudio. — U drugoj knjizi govori svima i osobito revnuje proti udaje s poganinom, jer je ova skopčana s najvećim pogibeljima za vjeru i ćudoređe. Krasno opisuje sreću prave kršćanske ženidbe: »Obadvoje brat i sestra. Zajedno se mole, zajedno metanišu, zajedno poste. U crkvi Božjoj jednako se vladaju obadvoje, jednako na gozbi Božjoj, jednako u tjeskobama, u progonstvima, na odmoru. Ore se u njihovoj sredini psalmi i pjesme, te se među sobom natječu, tko će ljepše hvalu pjevati svome Gospodinu. Takvu se prizoru i zboru veseli Krist. Njima šalje svoj mir. Gdje je dvoje, tu je i on.« (II, 8)

* *
*

Prirođeni rigoristički smjer umnog Tertulijana posve se izrodio u spisima, koji su napisani poslije g. 213., kad je pisac formalno pristupio montanističkoj sekti. Ovoj heretičkoj periodi pripadaju spisi:

a) »*Opomena na čistoću*«. Tertulijan opominje brata kršćanina, neka pomisli, da mu je Bog smrću ženinom dao mig, e dalje živi u beženstvu. Monogamija, kaže, odgovara prvotnoj ideji ženidbe. Iako je Bog u Starom Zavjetu trpio istodobnu i sukcesivnu poligamiju, ipak je ona u Novom Zavjetu posve zabranjena. Tu se pisac, što se tiče sukcesivne poligamije ili ponovne ženidbe poslije smrti prvoga druga, očito protivi sv. apostolu Pavlu (1 Kor. 7, 39) i stalnoj nauci te praksi crkvenoj. Pače podrznuo se napisati grdne riječi: »Druga se ženidba ne može nazvati drukčije nego nekom vrstom bluda.« (c. 9) Sofističkim načinom uzalud nastoji da to dokaže ovim razlogom: Svi su kršćani u Novom Zavjetu svećenici, a svi se bigami ili ponovno oženjeni isključuju od svećeničkoga dostojanstva po apostolskoj naredbi. Stoga se ni svećenici ni

laici ne smiju ponovno vjenčati. Odgovor: Svi su kršćani u Novom Zavjetu svećenici u širem smislu, jer učestvuju u općenitom svećeništvu Kristovu, premda sami nemaju višega svetog reda, koji jedini onemogućuje novu ženidbu.

b) Sličnog je sadržaja spis »*O monogamiji*« (16 pogl.). Pisac i tu ogorčenim i sofističkim načinom brani tobožnju neopravdanost ponovne sukcesivne ženidbe: »Znamo za jednu ženidbu kao i za jednoga Boga. Ali psihičkim (animalnim) ljudima, koji ne primaju duha, ne mili se što pripada duhu.« (c. 2) To su tvrdnje bez ikakva dokaza.

c) »*O postu protiv psihikâ*« t. j. animalnih katolika, koji tobože nemaju razumne duše nego samo vegetativnu i senzitivnu. U opreci s ovim »animalnim ljudima« zove on svoje Montaniste »duhovnim ljudima«. Ovi osim crkvenih postova drže još i neke druge, pa na t. zv. štacijske posne dane, kad se napo drži post, do tri sata (semijejunia, t. j. u srijedu i u petak), hoće da se produlji post do navečer iza zapada sunca. Isto tako rigoristički zagovara Tertulijan za sve posne dane kserofagiju, t. j. potpuno sušenje uz komad suhog kruha i suho voće, kako je to propisano bilo samo za korizmu.

d) Najžešći je spis »*O Stidljivosti*« (22 pogl.), gdje pisac oko g. 217. kori blažu pokorničku disciplinu pape sv. Zefirina, i ujedno uči herezu, da se poslije krštenja grijesi odmetništva od vjere, umorstva i preljube ne mogu više oprostiti. Ironički se tu rimski biskup zove »vrhovni Natpastir, a to je biskup biskupâ, pastir dobri, blagoslovljeni papa i apostolski«, koji da se natječe s Kristom u opraštanju grijeha.

e) U spisu »*O bijegu u progonstvu*« (14 pogl.) Tertulijan posve općenito niječe, da li je kršćanima, napose svećenicima ikada slobodno oteti se progonstvu bijegom. Premda u očitoj opreci s riječima Kristovim, s crkvenom predajom i primjerom velikih i svetih biskupa, n. pr. Polikarpa smirnskoga, ipak se žilavo drži svog krajnjeg rigorizma, ističući protiv zapovijedi Kristove, da bježimo iz grada u grad (Mat. 10, 23), primjer samoga Krista, dobrog Pastira i drugu riječ njegovu: »Dobri pastir daje dušu svoju za blago svoje« (Iv. 10, 11); kao da se te dvije riječi Gospodina našega ne bi mogle lijepo složiti, da naime bježimo, doklegod spasenje stada nije ugroženo, i da ostanemo, gdje se radi o većoj slavi Božjoj i o potrebi stada. Isto tako naprečac osuđuje svaku sigurnost, koju si je tko novcima u progonstvu stekao.

f) Jednako krajnji rigorizam uči u spisu »*De corona*« (o vijencu vojničkom), gdje g. 211. opravdava vladanje kršćanskog vojnika, koji je iza pobjede nad Parćanima nosio vijenac u ruci mjesto da ga metne na glavu, i zato je bačen bio u tamnicu. Dok su drugi kršćani prekoravali ovog vojnika, Tertulijan ga je branio, kao da se nošenje vijenca protivi kršćanskoj tradiciji i istovjetuje s idolopoklonstvom. Protiv prigovora, da nema takve zabrane u Sv. Pismu, odgovara s kasnijim apsolutnim tucioristima: »Pače, zabranjeno je, štogod nije (izrijekom) dopušteno.« (c. 15) I uopće tvrdi, da se vojnička služba tobože ne da složiti s kršćanstvom.

* *
*

Poseban je spis svoje vrste knjižica »*De pallio*« (O filozofskom plaštu), koju je Tertulijan napisao u privatnu ličnu svrhu, da obrani svoj postupak, kojim je poput apologeta Aristida i Justina odložio rimsku togu, da je zamijeni širim, međunarodnim, filozofskim plaštem. »S toge na palij!« to će reći od prilike: »S konja na magarca!« dovikivali bi mu porugljivo njegovi sugrađani u Kartagi. Na ove poruge Tertulijan veoma dosjetljivo i sarkastički odgovara, personificirajući plašt u njegovoj samoobrani. Tôga je, kaže, haljina Rimljana, koji su vas pobijedili. Sama povijest opravdava pametnu promjenu nošnje, a osuđuje nenaravnu promjenu haljina, n. pr. izmjenu muških i ženskih haljina. U uskoj tôgi Rimljani teže za višim službama i častima, dok se po plaštu, punom nabora, zaodijevamo u filozofiju. Za Tertulijana je ova haljina to dragocjenija, jer pod njom sakriva božansku mudrost. »Veseli se i kliči, o plašte, jer te je odlikovala već bolja filozofija, otkad si počela zaodijevati kršćanina.« (c. 6)

Propali su spisi »O usudu«, »O raju«, »O nadi vjernika«, »O haljinama Aronovim«, »O (montanističkoj) ekstazi«; a pjesme »O Sodomi« i »O Joni« potječu iz 4. stoljeća, dok spisi »O jelima Židova« i »O Trojstvu« pripadaju Novacijanu.

*

Kraj sve ujedljive i prkosne ćudi potonjeg heretika Tertulijana, ipak već sveti Oci pa i današnji patrolozi uvelike cijene zasluge njegove za kršćansku bogosloviju. Bardenhewer i Kihn poprijeko ističu ispravnost njegove nauke o presv. Trojstvu i njegove kristologije, premda priznaju, da se nije posve oslobodio od veriga subordinacije Sina; a o Parakletu (Duhu Sv.) veli da je on u Montanu više govorio, nego je Krist iznio u evanđelju. Osobito brani zdrava načela o tradiciji kao vjerskom pravilu i tako unaprijed osuđuje svoju kasniju herezu. I s obzirom na Euharistiju Tertulijanova je nauka ispravna, premda neki protestanti izvraćaju riječi njegove.[9]

Sud stare Crkve o Tertulijanu razabiremo iz nekih svjedočanstva velikih sv. Otaca. Po sv. Jeronimu (De viris ill. c. 53) sveti Ciprijan svaki je dan čitao spise Tertulijanove govoreći svom tajniku: »Da magistrum (Daj mi učitelja)!« A spisi Ciprijanovi pokazuju, koliko se on Tertulijanom poslužio, izbjegavajući njegove zablude i nastojeći više oko uglađenog oblika i jezika. Sv. Hilarije Poitierski zgodno i zbijeno veli o Tertulijanu: »Potonja zabluda njegova lišila je hvale vrijedne spise njihova ugleda.«[10] Drugdje ga Hilarije ne spominje. — Ponajbolji poznavalac spisa Tertulijanovih bio je sv. Jeronim. On među ostalim svjedoči, kako su pri koncu 4. stoljeća još mnogi čitali katoličke mu spise. Zove ga »svadljivim i vatrenim mužem«, koji »se često poslužio markantnim sentencijama, ali mu je govor teško razumljiv.« Isti Jeronim veoma slavi učenost i oštroumnost Tertulijanovu (Ep. 84, 2; ep. 58, 10; ep. 70, 5). Ali ga za svjedoka kršćanske tradicije ne pripušta u svemu, jer »u njemu hvalimo umni dar, ali osuđujemo herezu.« (Adv. Ruf. III, 27) I zemljak

[9] Bardenhewer, Geschichte der altk. Lit. II, 390—391.

[10] Consequens error hominis detraxit scriptis probabilibus auctoritatem (Comment. in Matth. 5, 1.).

Tertulijanov, sv. Augustin, ne sudi bolje o njemu. Uvrstio ga je među heretike (De haer. c. 86), a kod nabrajanja zaslužnih latinskih crkvenih pisaca ne spominje Tertulijana. (De doctr. chr. II, 40, 61) Najlaskavije govori sv. Vincencije Lerinski (Commonit. 24) o njemu i njegovim spisima. Ali konačno i ovaj svetac bolno vapije: »Bio je i on (Tertulijan) u Crkvi velika kušnja«, t. j. veliki kamen smutnje i krivi prorok, kojim je Bog htio da iskuša svoj narod. (Poredi Deuter. 13, 3)

I. P. Bock D. I.

BILJEŠKE

BOLJŠEVIČKI ODGOJ U MEKSIKU.

Osnove i metode protivuvjerske komunističke odgoje u boljševičkoj Rusiji točnije su poznate iz raznih publikacija. Boljševizam vodi po cijelom svijetu propagandu za te osnove, a naročito u dvjema zemljama, u kojima bjesne oluje lijevoradikalnih revolucija, u *Španiji i Meksiku.* »Osservatore Romano« piše o udžbeniku German List Arzubide-a: »Praksa bezvjerskog odgoja. Za upotrebu u osnovnim i večernjim radničkim školama.« Ova je knjiga ugledala svijetlo u nakladi za komunističku propagandu u Meksiku godine 1933. Kako je pisac *upravnik službenog školskog nadzorništva* u Meksiku, knjiga točno odgovara okružnici »Pravci za antireligiozno djelovanje u školama« od 31. ožujka 1932. Očevidno je, da je ovo djelo odsjev ateističkih knjiga Sovjetske Unije, jer se s njima podudara i po sadržaju i po metodi.

Pred pravim tekstom nalazi se predgovor podijeljen u dvije glave. U prvoj »*Zašto se borimo protiv religije*« nastoji pisac dokazati, da je religija identična s iskorišćivanjem puka. Kao dokaz navodi neke riječi Pija XI. o poslušnosti prema poglavarima. Pokoravati se nosiocima vlasti znači potpomagati kapitalizam u spremanju budućega rata i uništavati vlastite klasne drugove na veselje i utjehu bankovnih i industrijskih knezova. Ti su dokazi sasvim jednostavno nanizane misli, koje bi trebale da se dojme ljudi, što nemaju dosta uviđavnosti, da progledaju sofizme svake pojedine ideje. U drugoj glavi pisac napada školu kao »najbolju tvrđavu« kapitalizma. Lajička ga škola ne zadovoljava, jer se ona ne brine za religiju pa tako i dalje pušta, da religija radi za kapitalizam. Škola dakle mora biti bezvjerska, a da uistinu bude bezvjerska, mora biti *materijalistička* t. j. mora učiti »istinu, istinu i samo istinu«. Kao dokaz za to navodi pisac pomrčinu sunca, koju neuki smatraju znakom Božje srdžbe. Kad se rastumače uzroci tog pojava, onda nestaje bojazni, koja se osniva na opstanku Božjem.

Zatim slijedi pravi sadržaj, koji se dijeli u dva dijela, prvi za djecu ispod 10 godina, a drugi za starije, đake radničkih i večernjih škola. Pisac primjećuje, da se bezbožnost ne smije nametnuti *slijepo i fanatički* nego tako, da to djeca svijesno zaključe po svojoj spoznajnoj moći. Djecu treba učiti da promatraju prirodu i prirodne pojave onako, kako ih nauka tumači bez opstanka i utjecaja Božjega. Osim toga treba dijete uvjeriti, da ne smije ispovijedati vjere svojih roditelja. Treba im objasniti, da je ona znak kulture prošlih vremena, nasljednica režima neznanja i iskorištavanja, kojih su žrtve svi oni, što vjeruju.

Prvi korak u bezvjerskoj naobrazbi mora biti buđenje smisla za *kritiku*, za potrebu istraživanja i za naučne tendencije analize i sinteze činjenica. Treba djecu pustiti, da promatraju život oko sebe u vezi s religioznim pitanjem i pokazati im, da se sve zbiva po prirodnim zakonima. Metode, kojima se budi kritički duh, jesu one, koje se primjenjuju u školama *sovjetske unije.* Djecu treba voditi na mjesta, gdje se, kako se misli, javljaju duhovi, pa ih puštati da se tu igraju i dive prirodi; tako će prirodni osjećaj nadjačati nadprirodni i božanski, a u isto vrijeme i praznovjerni strah. Dalje računa boljševički odgojitelj, koliko se novaca razbacuje kod crkvenih svečanosti za sjaj, dok bi se taj novac mogao upotrijebiti za korisnije stvari. Tako se navode i neki primjeri: Novac, koji se potroši kod crkvenih svečanosti i procesija, da se izmoli kiša, dovoljan je za to, da se iskopa bunar, iz kojega bi se sigurno i trajno dobivala voda. Učitelj mora taj posao uvijek nastavljati i iskoristiti svaku priliku, koju mu škola pruža. Na primjer sat geologije može sjajno poslužiti, da se uništi »legenda«, kako je Bog stvorio svijet. Onda treba da učitelj oprezno spomene religiozne legende i da dovede đake do toga, te nasuprot onoga, što dokazuje znanost, stave ono, što protivno od istine tvrdi Crkva. Sada slijedi uobičajeno protivucrkveno raspravljanje o Galilejevu slučaju, o inkviziciji, o indeksu zabranjenih knjiga i t. d. U isto vrijeme treba da učitelj dade djeci da čitaju rasprave iz knjiga Zolinih, Tolstojevih, Klabundovih i t. d.

Onda prelazi pisac na *praktični protivuvjerski boj,* koji se sastoji u tom, da se đaci upotrijebe za propagandu. Oni naime moraju te iste kritike i prigovore širiti kod kuće, među sugrađanima i među radnicima. Drugi je dio tog praktičnog boja osnivanje antireligioznih đačkih društava, u kojima će višeškolci poučavati nižeškolce.

Svršetak prvoga dijela čini 10 predavanja o postanku religije, koja treba držati za vrijeme crkvenih svečanosti. U tim predavanjima treba đacima razjasniti, da su ove svečanosti nastale iz poganskih. Ovako mora učitelj djeci ispod 10 godina znanstveno (!) prikazivati povijest ljudske kulture, pomoću koje se mogu objasniti izvori svih protivničkih kultova i predrasuda.

Drugi se dio knjige započinje sa »materijalističkim tumačenjem religije«, ukoliko ona »nije samo filozofska laž nego prije svega i klasno pitanje.« To znači, da razvitak u religioznom smislu teče paralelno s historijskim razvitkom naroda u *klasnoj borbi.* Ovo je marksističko shvaćanje *historijskog materijalizma,* koje se daje neukim ljudima tako zgodno pripravljeno, da ga oni mogu shvatiti, a naš ih pisac naročito »poučava« u raznim praktičnim zadaćama. Ne može se nijekati prava vještina u pučkom prikazivanju, jer se nespretnost materijalističkog sadržaja zaodijeva u formule idealne humanosti, da utječe na psihozu mase. Čini se, da čitavo razlaganje odgovara osjećaju pravde u narodu.

»Antireligiozna dijalektika« uvijek je na gospodarskoj osnovi. Nakon nekoliko poglavlja o životinjskom podrijetlu čovjeka pokušava pisac opisati razvitak društva. Nakon patrijarhalnog stanja — toga prvog sistema za iskorištavanje — dijele se ljudi u klase, kod kojih su gornje privilegirane, a donje potlačene. Tu je i izvor ropstva. Poganska religija prati i podupire tlačenje.

Kršćanstvo je, kako pisac kaže, samo u početku pokret protesta protiv tlačenja, ali se poslije, kad se pretvorilo u birokratsku moć, povezalo s klasom, koja je vladala. Sada dolazi cijeli *niz laži i kleveta,* da se u raznim stoljećima dokaže ova veza. Godine 1864. nastaje prva internacijonala pod duhovnim vodstvom Karla Marksa, koji je dao značajnu izjavu: »Religija je opium za puk.« Druga internacijonala, koja potvrđuje klasnu borbu, daje piscu prilike da se sa žučljivim uvredama obori na encikliku Leona XIII., jer on hoće slogu među klasama. Treća internacijonala, internacijonala Moskve i komunizma jest za pisca potpuno oslobođenje proletarijata, a zato i potpuno uništenje religije.

Posljednji je dio knjige najzlobniji. Pisac, koji je u početku bio na oko vrlo oprezan, postaje fanatik i nabacuje se najžučnijim i najprostijim uvredama na katoličku Crkvu i na papu. Komunizam, to utjelovljeno zlo na ovom svijetu, zna, ko mu je *najveći neprijatelj:* stijena, na kojoj je Krist sagradio Crkvu svoju, i koje vrata paklena ne će nadvladati. Kad se uzme u obzir, da je pisac German List Arzubide jedan od najviših činovnika ministarstva prosvjete u Meksiku, mora se osjećati samo najveće gnušanje prema tim grdnim klevetama i najveća sućut prema jadnoj djeci i neukom puku nesretnog i kažnjenog naroda, koji je predan na milost i nemilost ovakvih paklenih silnika.

PROPOVIJED GLADI.

Povodom nedavno u Berlinu izašlih pisama iz sovjetske Rusije pod naslovom »Propovijed gladi« (Die Hungerpredigt) piše o. F. Muckermann D. I. o »unutarnjoj vezi, koja danas postoji između *pitanja Boga i pitanja kruha.* Ova je veza stara, i već prije nekoliko decenija ju je proučavao biskup Ketteler. Kad je čovječanstvo zabacilo temelje religije i kršćanskog morala, morao je i gospodarski život izgubiti zdrave temelje: moral i poštenje. S Božjim zakonima morali su se poremetiti i gospodarski. Tako je došlo do činjenice, da na svijetu, gdje priroda više producira, nego što ljudi mogu potrošiti, manjkaju još milijuni najpotrebnijih stvari. Boljševizam je znao da tu upravo đavaoskom dijalektikom zamijeni uzroke s posljedicama. On je to tako prikazao, kao da je kršćanstvo prouzročilo »kapitalizam«, dok se današnje pojave kapitalizma zapravo mogu tumačiti samo kao otpad od kršćanstva. Već se i u Rusiji počinje mijenjati mišljenje masa. Iako danas tamo vlada ateizam i materijalizam, takav je *glad,* kakova prije nije bilo bez obzira na to, što je u pređašnjoj Rusiji bila vrlo slaba uprava.

Ali gospodarski slom potječe od otpada od kršćanskoga morala, — u čemu se danas slaže čitav niz istaknutih učenjaka —, i ako slom religije uvijek slijedi i slom morala, — u što se opet nitko razuman ne može sumljati —, onda može postojati samo *jedan* put da se čovječanstvu vrati blagostanje i sigurna egzistencija, a taj je put *povratak k Bogu i njegovim zapovijedima.* Pitanje kruha postalo je sada identično s pitanjem Boga i ne će se nikad bez Boga moći riješiti. Zato i imaju baš one sile, koje služe Bogu i vjeri, presudno značenje u rješavanju toga pitanja. Što one imaju više mogućnosti da dižu barjak Božji nesamo u crkvama nego i na trgovima, u kazalištima, štampi, znanosti i umjetnosti, to ima više izgleda, da se u sva ta područja vrati kršćanstvo, ta religija nesamo nadprirodnoga nego i prirodnog umnožavanja hljeba. Mi ne govorimo: Dajte ljudima najprije kruha, a onda tražite od njih religiju, jer bi to bio materijalizam i najgori marksizam. Nego kažemo, da je volja Božja, e ljudi žive od plodova zemaljskih, i da obdržavanje Božjega reda općenito vodi i do sigurne egzistencije na zemlji, pa tako to pitanje rješavamo prema kršćanskoj riječi: Tražite najprije kraljevstvo Božje, a sve ostalo će vam se dodati.

Ne propovijeda li tu istinu »Propovijed gladi«, kad čitamo u trideseti-osmom listu, kako roditeljsko srce raisonnira kod kolijevke gladnoga i bolesnog čeda: »Nema ništa u kući za tog jadnog crvka: ni brašna ni kaše. O recite, kakvih li teških vremena! Ali mi ćemo oči podići k visovima, odakle nam dolazi pomoć. Ta On ne može neuslišati molitava onih, koji su Njegovi, nego će nam pomoći u pravi čas... Sjedim kraj svojega teško oboljela djeteta ne znajući ni kud ni kamo...«

VJERA AMERIČKE AKADEMSKE OMLADINE.

Poznato je, da je u Engleskoj i u Americi vrlo raširen običaj, da novine i časopisi priređuju ankete, da se tako vidi, kako se javnost drži prema aktuelnim problemima. Dosta su porazni rezultati, koje iznosi »New York Times Magazin« kao odgovor na pitanje »Studenti i religija«, a koji su dobiveni ispitivanjem pojedinih osoba. Neki je student u Harwardu rekao reporteru ovo: »Među mojim drugovima, koji sa mnom studiraju literaturu, nisam još našao ni jednoga ateista. Svi vjeruju u Boga, ali je drugo pitanje, kako se dolazi do njega. Mi ga ne nalazimo u crkvama, a potreban nam je. Kad bi nam netko pokazao put do njega, svi bismo *otrčali* k njemu.« U Jali dobiven je ovaj odgovor: »Mi studenti običajemo mnogo govoriti o religiji pa i ozbiljno i revno diskutirati, ali u crkve ne idemo.« O »brucošima« pripovijeda jedan profesor reporteru ovo: »Predajem studentima, koji su prvi puta na univerzitetu i koji su među sobom strani. Oni se u početku zabavljaju vrlo povučeno i oklijevaju, ali čim netko nabaci pitanje religije, svi svrate pozornost i brzo se razvije vrlo živahna debata. Ni jedna druga tema ne može tako brzo upaliti.« Reporter je utvrdio, da se služba Božja općenito polazi samo, kad je to obligatno. Na jutarnjoj službi Božjoj u Pensylvaniji našao samo jednoga studenta. Kad je univerzitet Harward nedavno izdao 800.000 dolara za gradnju nove kapelice, bilo je to predmetom vrlo oštre kritike u studentskim listovima. Iako ih studenti malo pohađaju, ipak se izdaju velike svote za gradnju univerzitetskih kapelica. Tako je Trinity-College u Connecticutu prošle godine u lipnju gradio kapelicu za 1 milijun dolara, a univerzitet Duke i čikaško sveučilište svako jednu po 2 milijuna dolara. Dekan univerziteta Princeton priznaje, da je vjerska ravnodušnost kod studenata gotovo općenita. On zato okrivljuje manjkavi vjerski odgoj u roditeljskoj kući i za vrijeme prvih godina školovanja. Ali priznaje i to, da je iskreno i ozbiljno traženje posljednje istine kod studenata vrlo veliko. Reporter je opazio, da je vrlo upadna mnogostruka želja za jednim vjerskim auktoritetom, koji bi sve probleme riješio tako, da se pojedinac ne bi trebao s njima mučiti. Gdjegod se osjeća ozbiljna potreba vjerskoga života, gotovo svuda se daje prednost katoličkoj Crkvi. (Kath. Korrespondenz — Münster)

KNJIŽEVNOST

Marija Agredska, Život blažene Djevice Marije (312 str.) Izdavač: Treći red sv. Franje — Zagreb 1933.

Objavâ o životu blaž. Djevice bilo je nekoliko, nu nedvojbeno se ona, što je napisa Marija Agredska odlikuje velikom cjelovitošću, dubljinom i vjerovatnošću. Jasno je, da objave ove vrste ne ulaze u kanon Crkve. Ali time nije rečeno da, izljuštiv u užem ili širem smislu subjektivne momente iz privatnih objava — što je uostalom vješta ruka na vrlo znalački način učinila u gornjem izdanju —, ne bismo iz njih mogli da crpemo lijepe, objektivno uzev vrlo vjerodostojne podatke. Tako može da nam kao duhovno štivo vrlo dobro posluži gornji životopis blaž. Djevice Marije, koji je u isti mah i priprost i dubok poput One, koju crta, a svetost duše, koja ga iznosi, zacijelo još mu više diže ljepotu i vrijednost.

Marija Agredska opisuje u svom viđenju sve anđeoske događaje od bezgrešnog začeća djevičinog preko upućenja Svevišnjega, njegova života, smrti i uskrsnuća, koji ostavljaju najdublji trag u duši majke, do njezine blažene smrti i uskrsnuća, pošto je sav svoj vanjski i unutrašnji život žrtvovala dobru Crkve svoga Sina, nad kojim dobrom i dalje revno bdije do konca vremenâ.

V. P. Poljak.

A. Jugow, Die Volkswirtschaft der Sowjetunion und ihre Probleme. (371 str.) Kaden & Comp. — Dresden 1929. Stoji: 3,25 odnosno 4.— marke.

Pisac raspreda o svim granama državnog gospodarstva u sovjetskoj Rusiji, kako se ono razvijalo od socijalne revolucije g. 1917. pa do konca 1928. g. Poređuje ga sa stanjem u Rusiji prije g. 1917, a napose prije svjetskog rata t. j. prije g. 1914., te sa stanjem u ostalim državama svijeta, koje nijesu usvojile kolektivnoga sistema. On dopušta, da potonji ima svojih pozitivnih strana, nu mnije, da ove leže poglavito na teorijskom području; program u mnogome da je dobar i hvalevrijedan, te da zaslužuje našu pažnju, naše priznanje i nasljedovanje. Željelo se i želi potpomoći radnike — težake i nezaposlene, djecu i žene, invalide i starce. Kako je za ovo država uzela u svoje ruke čitavu inicijativu te povezala provedbu svoje namisli sa što intenzivnijom industrijalizacijom sela i grada, da je u praksi bila primorana skučiti ličnu slobodu ostalih članova društva, učinivši ih nekako robotnicima za zajedničku, samo po sebi dobru stvar.

Vođe kolektivista bili su primljeni, da u manjem ili većem opsegu odustanu od svojih apsolutnih načela te da toleriraju i opet privatni kapital i privatnu inicijativu na području industrije i trgovine, kako stranih tako i svojih vlastitih državljana. To osobito zato, da država nasmogne za provedbu industrijalizacije potrebita joj sredstva, koja joj njena na birokratskoj bazi, a to znači bez nužne odgovornosti, elasticiteta pa zato i rentabilnosti vođena poduzeća nijesu u znatnom broju slučajeva mogla da dobave. Privatna se trgovina bila rascvala i u nelegalnom obliku, jer je država, trebajući velike svote za svoj plan, htjela da ih pribavi izvozom ratarskih proizvoda. Stala je dakle plaćati seljacima

minimalne cijene, a oni su svoje sakrivali pred vlastima te prodavali kriomice nelegalnim posrednicima uz više cijene.

Pisac želi da pokaže, kako je u Rusiji, a i drugdje, nemoguće provesti čisti kolektivni sistem, a da se ne uvuku u nj načela i praktika, katkad i nepoželjena, dojakošnjega kapitalističkog sistema, koji konačno, uza sve nedostatke svoga »laissez faire«, ipak utjelovljuje rezultat socijalno-ekonomskog pa i kulturnog razvoja čovječanstva od prvih njegovih početaka sve do današnjega dana, te stoga očito mora sadržavati i po mnogu dobru tekovinu, koja stoji u saglasju sa čovječjom prirodom kakova ona već jest. Ali time nije rečeno, da taj sistem naročito s obzirom na značajne promjene u produkciji uslijed velikog napretka tehnike ne bi trebao reforme: on i sam organskom silom, koju donosi sa sobom vrijeme, sve većma skreće na lijevo te se prožimlje sve to više socijalnim načelima, slično kaošto se i kolektivni sistem mora da posluži mnogom tekovinom kapitalističkoga sistema. Svakako je taj sistem pokazao potrebu višega planskog državnog gazdinstva i više državne kontrole nad svim pojedinim granama socijalnog, ekonomskog, pa i kulturnoga života, kao ustuk liberalnom »laissez faire« kapitalističkog poretka. Jasno je, da i u ovome ima nedostadaka (birokratizam s njemu svojstvenom nedostatnom prilagodljivošću), ali je načelo samo po sebi dobro.

Bez sumnje, misli autor, morat će kolektivizam, kako je i dosad činio, usvojiti u po kojem pogledu načela i praktiku onoga sistema, koji želi da sruši, dok se ovaj i sâm sve to većma prožimlje socijalnim načelima i praktikom, a neumoljivo će, misli pisac, i ličnost pojedinaca, mada je upravo u ovaj par vrlo skučena u svojoj fizičkoj i duhovnoj slobodi, i opet doći do nje i u Rusiji, iako ne na uštrb interesa i socijalnih ciljeva zajednice.

V. P. Poljak.

Keilbach dr. V., Zu Husserls phänomenologischem Gottesbegriff. Sonderabdruck aus »Philosophisches Jahrbuch der Görres-gesellschaft« (1932., Band 45., Heft 2.)

U ovom zanimljivom prinosu upozorava pisac na poteškoće, na koje logički nailazi teistički pojam Boga u sistemu poznatog freiburškoga filozofa. Kako se taj genijalni duh takoreći posve samostalno probio do temeljnih spoznaja, kojima zdrava filozofija pobija subjektivizam i psihologizam, i tako se dosta približio skolastici, to je i kod njega kao i kod Bergsona veselje nad tako povoljnim razvijanjem kadro štošta shvatiti pozitivnije, nego što uistinu jest. Dr. K. upozorava, kako će teško ići, da se uklopi ispravni pojam ličnoga Boga u fenomenologiju Husserlovu jedno zbog H.ova malo čudnoga shvaćanja uzročnoga odnosa između Boga i svijeta, a drugo zbog toga, što Božju spoznaju zamišlja samo stupnjevito različitom od ljudske, s kojom da je bitno jednako savršena. Taj će posao tražiti reviziju samih osnovnih načela fenomenologije, pa nije lako kazati, što će H. radije žrtvovati: ta načela ili ispravni pojam Boga, iako je prilično jasno pokazao, da ozbiljno računa s osobnim Bogom. Solidnost radnje i znanstveni etos (oprez!) opravdava nadu, da će mladi dr., kojega i naš list broji među svoje odlične suradnike, još mnogo zadužiti znanost napose u svojoj domovini.

K. Grimm D. I.

Vincent J., Nono & Cie. (387 str.) Desclée de Br. — Paris.

Evo nam izvrsnoga romana, koji nije nimalo dosadan. Namijenjen je roditeljima i mladim djevojkama. Ivana Vincent divno poznaje žensku dušu i djetinje srce.

Sadržaj je vrlo jednostavan, a ipak i vrlo moderan. Porodica Duthilleul jedva dobro stoji, a ima šestero djece. Prehranjivati, odijevati, odgajati tu cijelu četu težak je problem. Ali ima u njih tetka, udovica, koja nema djece, a sjedi na dolarima. Ona predlaže svojemu šurjaku, da joj dade jednu od svojih kćeri, da je pokćeri. Roditelji ne mogu da se odluče na to, te se rastanu s ikojim od svoje djece. Međutim ipak saopće najstarijim kćerima prijedlog tetke Retzy pa ih puštaju, neka biraju same, koja će. Sve se brane ostaviti očinsku kuću, jedina Ana Marija najstarija izjavljuje se spremnom da ide. Velike li muke za roditelje! Ipak se ne protive rastanku s kćerkom od 12 godina.

Sad se za Anu počinje veliki svijet u Parizu. Raskoš i sjaj je zavedu te im ona malo pomalo počinje robovati, dok se sve to više otuđuje kući, jednostavnom i siromašnom životu svojih sestara.

Dok Ana po Parizu provodi sjajan i raskošan život, u Clairvalu se nastavlja obiteljski život, pun tople privrženosti i veselja, a živost mu povećali još jedan mali braco i mala seka. Sve se sja od sreće: roditelji žive samo za djecu, a ova opet ljube njih, rade i zabavljaju se: Nono je kolovođa te čretice. Samo Josipa je kisela i nezadovoljna; ljuti se na roditelje, što su pustili Anu Mariju, i mrzi sjaj, što joj mori sestru. Tim povodom daje nam auktorica nekoliko vrlo dubokih opažanja o djetinjoj duši: »Ja bih radije vidjela svoju kćer mrtvu nego da je pustim kome,« reče Josipa razbivši lutku, kad su je iskali da je dade jednoj sestri. »jer ja ipak nisam zla majka.«

Dolazi nesreća. Tetka Retzy izgubi svoj imetak, umre... Ana Marija mora natrag k svojima i k starom jednostavnom životu. Ogorčen se bije boj u duši mlade djevojke, koja tako brzo morade od gospojice postati najstarijom Duthilleulovom. Dok su roditelji, braća i sestre sama odanost i nježnost prema Ani, ona je čangrizava, ohola, puna zahtjeva. Napokon patnja oslobađa i čisti tu dušu prevarenu i opojenu raskošem, te Ana opet postaje ljubeznom sestrom kao nekoć.

Značaji su dobro izrađeni. Napose osjećamo kod Ane i Josipe dva živa i nemirna srca. Nono je neobično smiješno dijete: malo prerazumno i preduhovito za ženicu od 3 i po godine. Roditelji su sama požrtvovnost i ljubav do kostiju i mesa, a ujedno strogi odgojitelji; dakle rijetki biseri u naše dane.

Ako li stil nosi žensko obilježje, smijemo li to zamjeriti auktorici?

Na koncu samo jedna primjedba: bolji bi bio jednostavniji svršetak. Pohod o. franjevca dolazi kao »deus ex machina« u tom lijepom romanu; ljepše bi bilo, da Ana Marija nije otišla u samostan. Žrtva laka za pisca, mučna za junakinju!

I. Zupan D. I.

Williams J. S. L., Hebrewisms of West Africa From Nile to Niger with the Iews, Lincoln Mac Veagh - The Dial Press New York (Hebrejizmi (tragovi židovstva) u Zapadnoj Africi. Sa Židovima sa Nila na Niger.)

Pisac je živio pet godina na Jamaici, gdje je upoznao crnačko pleme Koromantini. Ovi se crnci ističu iznad drugih duševnim i tjelesnim svojstvima: jaki su, ponosni, ljubitelji neovisnosti i slobode; srčani, neustrašljivi, neukrotivi. Nadalje su vrsni govornici; ljube kupanje i čistoću uopće — sapun im je najdraži dar. Osim toga kod njih ima i nekih židovskih običaja: soba, u kojoj je tko umro, ne smije se mesti ni dirati za devet dana. Voda, svijetlo i druge stvari smještene su kao u Židova.

Kako se ta svojstva i ti običaji dadu protumačiti? Da bi ih mogao protumačiti, počeo je proučavati crnačko pleme Ašontija na Zlatnoj Obali u Africi, od kojeg su Korimantini potekli.

Baveći se plemenom Ašantija pisac je otkrio mnoge zajedničke elemente između njih i Židova, kao na pr.: štovanje Oba (sv. Pismo kara kralja Manasiju, što je »činio Ob« (nekakvo čaranje); nadalje su zajednički vjerski plesovi, patrijarhalni sistem, plemenska ženidba; ženidba djevojke, jedinice i baštinice, s najbližim rođacima (sa stričevićima kao i u Židova). Žena je iza porođaja nečista, obred čišćenja žene i zakonska nečistoća u njih su u običaju. Bog Židova Jahve i vrhovni bog Ašantija Njame ili Jame imaju ista svojstva, a osim toga se i u samom imenu slažu: obadva dolaze od glagola »biti«, a čini se, da je to jedno te isto hebrejska riječ *hajah* i *jeh* kod Ašantija. Bog Njame ima nadimak Bore - bore, što znači: Njame stvoritelj, a u sv. Pismu kod proroka Izaije (42, 5) dolazi: Jahve Bore (Jahve Stvoritelj). Glasnik, koji kod Ašantija u nekim zgodama ima prednost i pred samim kraljem, nosi na prsima ploču razdijeljenu na 12 dijelova, a na glavi zlatni diskos, što sve sjeća na nošnju velikoga svećenika kod Židova.

Kako se da ova sličnost protumačiti? Slučajnim razvitkom ili neposrednim dodirom Židova i Ašantija? Pisac naginje potonjem mišljenju. Zato proučava povijest židovskih naseobina po Africi od najstarijih vremena. Sva je sjeverna obala Afrike, a osobito Egipat, bila obrubljena njihovim naseobinama. Mogao je dakle židovski utjecaj doći s raznih strana, ali pisac drži, da je najviše došao iz Egipta uz Nil do Khartuma i Kordofana. Odavle je trgovački put vodio ravno na zapad preko Čadskog jezera na Niger. Ovdje su se židovske trgovačke naseobine izmiješale s vremenom s crncima i u njima se izgubile, ali je ipak ostao jak trag njihove krvi u ovim crnačkim plemenima.

Golemi trud i vrijeme utrošeni su za ovu knjigu: osim onih pet godina na Jamaici pisac se bavio još jedanaest godina ovim pitanjem; veliki rad pokazuje bibliografija, koja obuhvaća samo glavnija djela, a ipak zauzima kakvih 50 stranica.

Dao Bog, da bi ovi ostaci židovske vjere među Ašantima utrli i pripravili put kršćanstvu, kaošto su to činile židovske naseobine u rimskom carstvu.

I. Filipović D. I.

BIBLIOGRAFIJA

a) Neprijekorne:

Abakumov, Izjednačenje triangulacije po pravcima i kutevima, Zagreb 1929.
Alagić, Gradski policiski stražar na dužnosti (ćiril.), Šabac 1931.
Isti, O reorganizaciji gradskih policiskih straža (ćiril.), Šabac 1931.
Aleksandrov, O čudesima Hristovim (ćiril.), Pobožne knjige za narod 47. — Beograd.
Barbalić, Peroj, srpsko selo u Istri, Zagreb.
Bjelovučić, Katolička Crkva na Pelješcu, Dubrovnik 1933.
Bogdanović, Srebrna svirala (Pesme za decu), Beograd 1933.
Bošnjak, Ispitivanje ekstrakta u vinu, Beograd 1932.

Božičević, Geometrija i geometrisko crtanje za IV. razred građanskih škola (ćiril.), Beograd.
Brim, Ljetnikovac na moru, Društvena pozornica Društva sv. Jeronima 9. — Zagreb.
Bulat, Pogled u slovensku botaničku mitologiju, Zagreb 1932.
Bürgel, Priče doktora Sovuljana, Zabavna biblioteka 543. — Zagreb 1933.
Cvrtila, Bijelo prijestolje, Društvo sv. Jeronima — Zagreb.
Damjanović, Francuska čitanka sa gramatikom za II. razred srednjih škola (ćiril.), Beograd. Ipak moramo primijetiti, da baš ništa nema o Crkvi, molitvi, Bogu.
Isti, Detto za I. razred srednjih škola (ćiril.), Beograd.
Isti, Detto za III. razred, Beograd.
Dečja i omladinska knjiga, Beograd 1933. Katalogizirana i ocijenjena dječja literatura.
Doriomedov, Da li je Isus Hristos bio socijalista-revolucionarac (ćiril.), Pobožne knjige za narod 51. — Beograd.
Dragojević, Ljubavni dopisi i pesme za mladež, (ćiril.), Bjelovar.
Dreier, O tuberkulozi, Zemun 1933.
Đačko kolo kalendar 1933., Zagreb.
Efendić, Tripsi - Thripidae ili suve pepelnice kao štetočine na duvanu (ćiril.), Beograd 1932.
Filajdić i Ivezić, Kemijski pokusi, knjiga I., Zagreb 1933.
Filipović, Visočki cigani, Zagreb 1933.
Garić biskup, Korizmena okružnica 1933., Banjaluka.
Glas srpske kraljevske akademije CLIII. drugi razred 77., Beograd 1933.
Gurjev, Žitija svetih u poukama za svaki dan u godini (ćiril.), Kragujevac 1932.
Herzl, O produženju života, Zagreb 1933. Ali ipak malo pretjerano.
Hraste i Dragosavljević, Priprava za prijemni ispit za I. razred srednjih škola, Sisak 1933.
Ilić-Agapova, Ilustrovana istorija Beograda (ćiril.), Beograd 1933.
Ilić, Moji doživljaji (ćiril.), Beograd 1931. Ipak malo nezgodno, da svećenik zaslužuje svoj kruh zastupanjem na sudu za rastavu braka.
Ivančić, Nasamareni stric, Zagreb 1933.
Izvještaj zagrebačkog Društva za sveudiljno klanjanje za g. 1932., Zagreb.
Jarak, Pod zastavom duginih boja, Sarajevo 1933.
Jelačić, Na prelomu 1933. (ćiril.), Beograd.
Josifović, Stočarstvo na Bistri (ćiril.), Skoplje 1933.
Jović, Čitanka (Cveće) za početnike (ćiril.), 33. izdanje, Beograd 1933.
Juras, Osnovi zemljopisa za I. razred srednjih škola (ćiril.), Beograd.
Kallay, Priručnik zubnog liječništva, Zagreb 1933.
Karlovčan, Srce nad ravnicom, Đurđevac 1933. Pjesme dosta pesimističke.
Kirhner, Kako ćemo se zaštititi od otrovnih gasova (ćiril.), Beograd.
Klobučar, Zaštita stanovništva u budućim ratovima, Zagreb.
Knežević O. F. M., Muka Gospodina našega Isusa Krista i plač Majke Njegove, 26. izdanje, Beograd 1933.
Koefoed, Komasacija s naročitim obzirom na prilike u Jugoslaviji, Beograd 1933.
Konjarstvo sv. 1. i 2. (ćiril.), Banjaluka 1933.

Konjarstvo — zašto se priređuju konjske utrke (ćiril.), Banjaluka 1933.
Konrad, Izabrana dela knjiga II. (ćiril.), Knjižnica stranih pisaca — Beograd. Ali ipak ima nelijepih izraza i ne će biti baš odgojno.
Letapi, Afričke priče (ćiril.), Beograd.
Lipovšćak, Bijeli sport, Zagreb.
Ludwig, Viljem drugi (ćiril.), Beograd 1933.
Luković, Zvijezda mora. Štovanje Majke Božje u kotorskoj biskupiji, Kotor 1931.
Mandekić, Lucerna, Zagreb 1933.
Manević, Našinci (ćiril.), Beograd.
Maričić, Latinska čitanka za osmi razred realnih gimnazija (ćiril.), Beograd.
Isti, Detto za peti razred, Beograd.
Isti, Detto za sedmi razred, Beograd. Ovidija previše pere; Ars amatoria nije dovoljno kvalificirana moralno.
Isti, Detto za šesti razred, Beograd.
Marković, Neverstvo u braku (ćiril.), Beograd 1932. Prva priča baš pod tim naslovom ne će dobro djelovati.
Matić, Osnovi logike (ćiril.), Čačak 1933.
Medenica, Njemačka čitanka sa gramatikom za III. razred srednjih škola (ćiril.), Beograd.
de Mestr, Mlada Sibirka (ćiril.), Beograd.
Mihajlović-Poljski, Kraj jedne imperije (ćiril.), Beograd. Samo bi možda u nekim stvarima bilo bolje malo manje opisivanja.
Mileta biskup, Korizmeno pastirsko pismo o sv. godini 1933., Šibenik 1933.
Milić, Očigledna geometrija za II. razred srednjih škola (ćiril.), Beograd.
Milojević, Dinarsko primorje i ostrva u našoj kraljevini (ćiril.), Beograd 1933.
Milošević - Gara, Dosetljiva Lepa i dobra Mica (ćiril.), Pančevo.
Isti, Đuveč (ćiril.), Pančevo.
Isti, Mara i sedam patuljaka (ćiril.), Pančevo.
Mišić biskup, Korizmena poslanica 1933., Mostar.
Mitrović, Kragujevac do 1839 godine (ćiril.), Beograd 1933. Tu i tamo tek se opaža nepotpuno shvaćanje crkve.
Molnar, Junaci Pavlove ulice, »Minerva« — Zagreb. Ali ipak ima grubosti i nedoličnih izraza. Ne će baš odgojno djelovati.
Nenadović, Nauka o mineralnim vodama i mineralnim kupkama (ćiril.), Beograd 1933.
Novi postolar kalendar 1933. Križevci 1933.
Orahovac, Usponi (ćiril.), Nikšić 1933. »Psu sa trotoara« nije zgodna.
Pavičić, Metod rešavanja, sistem obrade i tehnika zapovedanja u taktičkim zadacima (ćiril.), Beograd 1933.
Perojević, Petar Kružić, Matica hrvatska — Zagreb 1933.
Platon, Izabrana dela (ćiril.), knjiga I. (Gozba), Knjižnica stranih pisaca — Beograd.
Popović, Samoiskazi kao sredstvo za vežbanje mladeži u samoposmatranju (ćiril.), Beograd 1933.
Rad I. zemaljskog voćarskog kongresa održanog u Čačku 27. i 28. oktobra 1932. (ćiril.), Beograd 1933.

Radovanović, Zbornik za etnografiju i folklor južne Srbije i susednih oblasti (ćiril.), Skoplje 1931.
Ranković, Rezidba vinograda (ćiril.), Beograd 1933.
Rezolucija donesena na I. zemaljskom voćarskom kongresu 27. i 28. oktobra 1932. u Čačku (ćiril.), Beograd 1933.
Rossler, Pokusna stanica za ribnjačarstvo »Crna Mlaka« u g. 1931., Beograd 1932.
Salezijanska družba bl. Ivana Boska u riječi i slici, Zagreb 1932.
Srebrnić biskup, Korizmena poslanica 1933., Zagreb.
Stajić, Aritmetika i algebra (ćiril.), Beograd.
Stošić, Čisto srce, Šibenik 1933.
Subotička Danica kalendar za 1933. godinu, Subotica.
Sv. Terezija od Isusa, Knjiga o životu, »Istina« — Zagreb 1933.
Sv. Vasilije Veliki protiv pijanica (ćiril.), Beograd 1933.
Šargin, Nove snage... (ćiril.), Beograd 1933.
Šahinović-Ekremov, Muslimanska ekonomska obnova, Sarajevo 1933. Ali pisano dakako za muslimane.
Šenoa, Vladimir. Zvonar topdžija, »Binoza« — Zagreb.
Šimrak, Borba za vjersko i crkveno jedinstvo od prvih vjekova do g. 1685., Zagreb 1933. Apologija Pavla Zorčića.
Širola, Sopile i Zurle, Zagreb 1932.
Šušković, Tajna sredstva Tomaša Bate, Zagreb 1932. Samo ako je zajamčena istinitost.
Tik, Deca u carstvu čuda, Zlatna knjiga — Beograd 1933.
Tomić, Građa za istoriju pokreta na Balkanu protiv Turaka krajem XVI. i početkom XVII. veka (ćiril.), Srpska kraljevska akademija — Beograd 1933.
Toni, Iskre i plameni, Samobor 1933. Pjesme.
Trbojević, O reformama crkvenim II. (ćiril.), Sr. Mitrovica 1932. Govori o pravoslavnoj crkvi, ali previše se zalaže za živi narodni govor u crkvi.
Trbojević i Krivanek, Elektrotehnika u teoriji i praksi I. dio, Zagreb.
Tumša, Omerbeg Ljubović, 2. izdanje, Sarajevo 1933.
Uputa za gajenje ricinusovog semena (ćiril.), Ljubljana.
Uspomena o Gospi od Zečeva, koja se štuje u Ninu, Šibenik.
Uvodić, K vragu tava i jaja, Split 1933.
Vasić, Preistoriska Vruča I. (ćiril.), Beograd 1932.
Vasić, Tople leje i proizvodnja ranog povrća i rasada (ćiril.), Zaječar 1932.
Velikonja, Sirote, Društvo sv. Mohora — Gorizia 1932.
»Zdrav dom« br. 79. (ćiril.), Beograd 1933.
Zmaj Jova, Šaran (ćiril.), Novi Sad.

b) Prijekorne:

Alais, Poprsje od voska, Zagreb. Nešto bolesno u cijeloj stvari i može lako zlo djelovati. Kao da ide samo za podraživanjem živaca.
Aleksić, Knežpolje i Knežopoljci u prošlosti i sadašnjosti (ćiril.), Bos. Dubica 1931.

Almanah đačke literarne družine »Bratstvo«, Subotica 1932. Štivo *Prijatelji* djelovalo bi odgojno, da je iskorišćeno protiv koedukacije, a ovako?
Atanasijević, Hristova etika (ćiril.), Beograd 1933. Ali dvije primjedbe: najprije je krivo, da je Tolstoj poslije Krista najveći kršćanin, a onda cijelo je shvaćanje u knjizi previše naturalno, ne računa s milošću.
Automobil, Zlatna knjiga — Beograd. Pripovijedanje o sv. Zemlji nije baš odgojno. Sve se mladeži ne pripovijeda.
Banović, Gacka dolina s okolnim poljima (ćiril.), Zagreb 1932.
Beli Orao 1933. (kalendar ćiril.), Osijek 1933. Drukčije ne bi bio loš, ali je previše militaristički.
Božićnica 1933., Zagreb. Katkad pretjerava (na pr. seljak je *jedini* stvaratelj kulture); preporuča knjige »Radićeve knjižnice«, u kojoj ima svašta (i indiciranih knjiga!)
Curwood, Na kraju svijeta, Zabavna biblioteka 540., Zagreb.
Cvetković, Savremena žena i njezina socijalna uloga (ćiril.), Beograd 1933. Ne orijentira ispravno i jednostrano prikazuje povijest.
Deleda, Pepeo (ćiril.), Beograd. Previše strasti.
Diklić, Pred olujom, Osijek 1932.
Dizdarević, O muslimanskoj ženi i njenoj emancipaciji, Sarajevo 1933. Nije objektivan u prosuđivanju nekih stvari (osjeća se muhamedovsko stanovište!)
Dostojevski, Izabrana dela u 35 knjiga (ćiril.), Beograd.
Ferré, Robijaši, kolonisti i kanaci, Binoza — Zagreb. Sličice, koje kao da imaju tendenciju zagovarati kastraciju i ukidanje zatvora.
Galsworthy, Vila Rubein, Zabavna biblioteka 539., Zagreb. Ima nezgodnih izraza, nezgodno je bježanje djevojke, a čini se, da se izriče i sumlja u vječnost.
1000 najljepših novela sv. 48., Zagreb.
Isto sv. 49., Zagreb.
Horvat, Kritika života u borbi za opstanak, Zagreb 1933. Drukčije bi bilo dobro, samo se čini, da pisac nema dovoljno filozofijske obrazovanosti te ne razlikuje dovoljno Boga od svijeta.
Kalendar »Jadran« 1933., Split. »Raspikuća« je malo čudna pripovijest, a još čudnija pjesma biskupu Sedeju.
Kornilov, Psihologija deteta (ćiril.), Beograd 1933. Definicije su netočne, iako je drukčije u glavnom dobro.
Košutić, Hristos i žena (ćiril.), Beograd 1933. Malo je čudan način i nešto nedovršeno u »Hristos i žena« te »Klesar«. Osim toga čini reklamu »Zemlji bola«.
Lamartin, Gracijela (ćiril.), »Naša iskra« — Kruševac 1930.
Londres, Teror na Balkanu, »Epoha« — Zagreb 1933. Stil pokatkad malo banalan.
Macanović, Sport — Sokolstvo, Zagreb 1933.
Majer-Ferster, Stari Hajdelberg (ćiril.), Beograd 1933. Moral nije sasvim na mjestu.
Maštrović, Drugi koraci skauta, Zagreb 1933. Uvod Bićanića: »Kakav je mogao biti uspjeh škole, u kojoj je pojam etičnog i moralnog pobrkan sa pojmom religioznog, — u kojima se nije učilo činiti dobro radi spoznaje

ljepote dobra, već radi plaće, koja mora da uslijedi ovdje ili ondje...« (str. 6.) Koliko li nepoznavanja stvari i zbrke pojmova!
Matija Gubec, pučki kalendar 1932., Vošicki — Koprivnica. *Juanita* malo čudna pripovijest.
Mihajlović, Pre mete na meti (ćiril.), Beograd 1933. Odaje neprijatnost prema pozitivnom kršćanstvu.
Milošević-Gara, Bubikopf (ćiril.), »Napredak« — Pančevo. Trivijalno, pokatkad malo i banalno.
Isti, Čarlston (ćiril.), Pančevo. Tendencija dobra, obradba nije najsretnija.
Isti, Idila na Kalimegdanu (ćiril.), ibidem. Banalna šala.
Isti, Ko je lud? (ćiril.), ibidem. Pikanterija.
Isti, Mamin sin (ćiril.), ibidem. Pikanterija i to prilično nezgodna.
Isti, Parizlije (ćiril.), ibidem. Detto.
Isti, Partijski brakovi (ćiril.), ibidem. Detto.
Isti, Škola za mucanje (ćiril.), ibidem. Trivijalno.
Isti, Ah, moje srce (ćiril.), ibidem, Detto.
Montana, Podzemna Italija, Zagreb 1933. Podesno da odgoji lopove.

c) Zle:

Udicki, Naša slava (ćiril.), Beograd 1933. Kolikogod bilo lijepo raditi za slogu, toliko opet treba poštivati i roditeljski auktoritet, u koji se ovdje dira. Isto tako valja paziti na vjerske propise i osjećaje.
Isti, Detto II., Beograd 1933. Nije sve zgodno za katolike; naopako se interpretira vjerska snošljivost.

d) Zakoni i sl.:

Poslovni izvještaj poštanske štedionice za 1932 godinu, Beograd 1933.
Pravila o polaganju državnog stručnog ispita i prijemnog ispita za pripravnu stenografsku i daktilografsku službu u senatu kraljevine Jugoslavije (ćiril.), Beograd 1932.
Pravilnik za pregled stoke za klanje i mesa (ćiril.), Beograd 1933.
Rad narodnog univerziteta u Vršcu 1926-1931. godine (ćiril.), Vršac 1931.
Statistika jugoslavenskih železnica za g. 1931., Beograd 1932.
Sušić, Gramatika srpskohrvatskoga jezika za I. razred građanskih škola, Beograd.
Tatić, Žepni Jugosport 1933. (ćiril.), Beograd.
Vujić, Komentari železničko-saobraćajne uredbe (tarife deo I.), ćiril., Beograd 1933.
Zakonodavstvo o zadrugama kraljevine Jugoslavije (ćiril.), Beograd 1933.
Završni računi opštine grada Beograda za 1930. godinu (ćiril.), Beograd 1932.
Isto za 1931. godinu, Beograd 1932.

»ŽIVOT« izlazi 10 puta godišnje na 48 stranica. — Urednik: Karlo Grimm D. I.
Izdavač i vlasnik: Nadarbina nadbiskupske menze u Zagrebu. A. Alfirević D. I.
Tiskara »Glasnika Srca Isusova« — K. Grimm D. I.

ŽIVOT

Godište XIV.

1933.

Izdali

SVEĆENICI DRUŽBE ISUSOVE U ZAGREBU.

ZAGREB 1933.

Tiskom „Glasnika presv. Srca Isusova“

SADRŽAJ »ŽIVOTA« ZA GODINU 1933. (XIV).

I. Rasprave i članci.

Čežnja ruske duše za savršenim socijalnim poretkom (prof. I. Puzina) . . . . str. 193, 257.
Djela R. Wagnera (Musicus) . . . . str. 227.
Dužnosti kršćanina prema svjetskoj krizi (G. Guitton D. I.) str. 151.
Frédéric Ozanam (prof. D. Žanko) . . . . str. 433.
In hoc signo vinces! (Uredništvo) . . . . str. 145.
Izvor pravnoga poretka (Fr. Šanc D. I.) . . . . . . str. 289.
Javna odgoja kod primitivnih naroda (V. Koppers S. V. D.) . . . . str. 34.
Jedinstvo katoličke Crkve od sv. Ciprijana (I. Filipović D. I.) . . . . str. 49.
Jedna stranica naše prošlosti u novome svijetlu (N. Maslać D. I.) . . . . str. 447.
Katolička Crkva i tolerancija (K. Grimm D. I.) . . . str. 337.
Katolički pokret i kat. akcija u Belgiji (K. Ferenčić D. I.) str. 12.
Katolici i današnji socijalni smjerovi (I. Oršanić) . . . str. 112.
Knjiga Demetrijanu od sv. Ciprijana (I. Filipović D. I.) str. 1.
Kvinto Septimije Florencije Tertulijan (I. P. Bock D. I.) str. 457.
Lurdska čudesa govore! (A. Alfirević D. I.) . . . . str. 73.
Međunarodni Savez kršć. sindikata (I. Oršanić) . . . str. 218.
Minucije Feliks i njegov dijalog »Oktavije« (I. P. Bock D. I.) . . . . str. 392.
Najvažniji problem sadašnjice (Fr. Šanc D. I.) . . . . str. 97.
Nacionalizam i svjetska Crkva u povijesti Istoka (R. Muschalek D. I.) . . . . str. 21.
Papinstvo i Moskva (Dr. V. Keilbach) . . . . . . str. 61.
Papinski univerzitet »Gregorijana« (Fr. Šanc D. I.) . . str. 82.
Pokret slobodnih mislilaca proletera u Švicarskoj . . str. 316.
Prirodna i natprirodna objava (A. D. Sertillanges O. P.) str. 385.
Problem katoličke štampe (A. Bangha D. I.) . . . . str. 403.
Pije II. za našu vjeru i domovinu (N. Maslać D. I.) . . str. 241.
Razvitak etičke svijesti kod djeteta (V. Keilbach) . . . str. 410.
Reforma kolegija u Belgiji (J. Preac D. I.) . . . . . str. 299.
Rotary Club (A. Alfirević D. I.) . . . . str. 170.
Strossmayer o socijalnom pitanju (Dr. A. Spiletak) . . str. 200.
Sv. Ignacije Lojola (prof. D. Žanko) . . . . str. 104.
Sv. Toma Akvinski i moderni kaos (Stj. Rohrbacher) . str. 305.
Uskrsnuće ruskog naroda (prof. I. Puzina) . . . . . str. 160.
Ukinuće Družbe Isusove (I. Jäger D. I.) . . . . . . str. 357.
Velesila štampa i katolici (A. Bangha D. I.) . . . . str. 352.
Vjerski momenat kod R. Wagnera (Musicus) . . . . str. 268.
Život R. Wagnera (Musicus) . . . . str. 122.

II. Katoličke smjernice. — Bilješke. — Po svijetu.

Bečki »Katolički dan« . . . . str. 372.
Boljševički odgoj u Meksiku . . . . str. 468.
Demokracija i socijalizam . . . . str. 419.
Einsteinova teorija . . . . str. 327.
Iz boljševičkog raja . . . . str. 182.
Hrvatski staleži i redovi za Isusovce . . . . str. 178.
Je li Rabindranath Tagore kršćanin? . . . . str. 324.
Katolička društva i ples . . . . str. 323.
Katolici i društva, što šire indiferentizam . . . . . str. 375.
Odnos indijske filozofije i praktike spram kršćanstva str. 179.
Pravo rimsko pitanje . . . . str. 280.
Propovijed gladi . . . . str. 470.
Skraćenje radnog vremena . . . . str. 325.
Vjera američke akademske omladine . . . . . . str. 471.
Vjera i politika . . . . str. 323.
Vrhovno pravilo našega rada . . . . str. 323.

III. Fiat lux!

Dr. D. Jakšić i okružnica Pija XI. o efeskom saboru. (I. P. Bock D. I.) . . . . str. 86, 131.
Kulturne tečevine i humanost slobodno-zidarskog režima u Španiji prema izvještaju jednog nekatoličkog lista. (Uredništvo »Života«). . . . . str. 39.
Povreda časti i smetanje službe Božje (Pacsi) . . . str. 377.
Slobodni zidari i socijalisti složno na djelu španjolske revolucije . . . . str. 43.

IV. Književnost.

Prikazi i ocjene knjiga: . . str. 45, 94, 183, 282, 327, 423, 472.

V. Hrvatska bibliografija.

Neprijekorne knjige str. 95, 143, 189, 286, 329, 381, 428, 475.
Prijekorne knjige str. 96, 190, 286, 332, 382, 429, 478.
Zle knjige str. 286, 332, 383, 430, 480.
Zakoni i slično . . . . str. 191, 288, 334, 384, 431, 480.

VI. Razno.

Uredništvo je primilo . . str. 48, 239, 288, 336, 431.

SURADNICI

»Života« u godini 1933.

Alfirević Ante D. I., (Zagreb), 73 sqq, 170 sqq.
Badalić Josip D. I., (Zagreb), 327 sq.
Bock Ivan D. I., (Sarajevo), 86 sqq, 131 sqq, 392 sqq, 457 sqq.
Bangha Adalbert D. I., (Budapest), 352 sqq, 403 sqq.
Ferenčić Karlo D. I., (Louvain), 12 sqq.
Filipović Ivan D. I., (Travnik), 1 sqq, 49 sqq, 474 sq.
Grimm Karlo D. I., (Zagreb), 47 sq, 93 sqq, 337 sqq, 473.
Guitton G. D. I., (Paris), 151 sqq.
Hammerl Franjo D. I., (Travnik), 186 sq.
Jäger Ivan D. I., (Louvain), 357 sqq.
Keilbach dr. Vilim, (Rim), 61 sqq, 183 sq, 187 sq, 282 sqq, 410 sqq, 427.
Koppers Vilim S. V. D., (Beč), 34 sq.
Kozelj Ivan D. I., (Zagreb), 188 sq.
Lachner Josip, profesor, (Zagreb), 178 sq.
Maslać Nikola D. I., (Travnik), 45 sqq, 241 sqq, 447 sqq.
Mašić Filip D. I., (Beograd), 328.
Muschalek R. D. I., (Njemačka), 21 sqq.
Oršanić Ivan, profesor, (Zagreb), 112 sqq, 218 sqq.
Poglajen Stj. D. I., (Louvain), 425 sq.
Poljak Pavao V., (Zagreb), 179 sqq, 472 sq.
Preac Josip D. I., (Louvain), 299 sqq.
Puzina Ivan, profesor, (Paris), 160 sqq, 193 sqq, 257 sqq.
Rohrbacher Stjepan, (Djakovo), 305 sqq.
Sertillanges A. D. O. P., (Paris), 385 sqq.
Spiletak dr. A., (Djakovo), 200 sqq.
Strižić Bogoljub D. I., (Sarajevo), 284 sq.
Šanc Franjo D. I., (Sarajevo), 82 sqq, 97 sqq, 289 sqq.
Šantić Božidar D. I., (Osijek), 424 sq.
Škrinjar Albin D. I., (Sarajevo), 423 sq.
Zupan I. D. I., (Sofija), 426 sq, 473 sq.
Žanko Dušan, profesor, (Zagreb), 104 sqq, 433 sqq.